

Revisors rolle i forbindelse med corporate governance

*"Hvilke udfordringer medfører den ændrede revisorlov samt
årsregnskabslov for revisor i et corporate governance perspektiv?"*

Udarbejdet af:
Mie Iversen

Vejleder:
Thomas Riise Johansen

Afleveret d. 9.oktober 2008

Executive summery

For the past 15-20 years, corporate governance principles and codes have been developed in different countries. In Great Britain the Cadbury Report from 1992 was the first written report that sets out recommendations on the arrangement of company boards and accounting systems to mitigate corporate governance risks and failures.

The latest years massive bankruptcies and criminal malfeasance of big companies, has led to increased shareholder and governmental interest in corporate governance. The Sarbanes-Oxley Act of 2002 in United States was a response to these events.

Financial reporting is a crucial element necessary for the corporate governance system to function effectively. Auditors are the primary providers of information to capital market participants.

The debate about corporate governance has led to changes in The EUs 4., 7. and 8th directive, which has led to some changes in the Danish regulation as well.

"Revisorloven" has recently been changed and it now demands, that companies should establish an audit committee. "Årsregnskabsloven" has also been changed, and now demands that the companies make a corporate governance statement in their financial statement and make a description of their internal controls and risk management.

These changes in the Danish regulation can be a challenge for the companies and their auditors.

This papers main problem is **"which challenges the changes of the "revisorlov" and the "årsregnskabslov" will give the auditor in a corporate governance perspective?"**

Forord

Denne kandidatafhandling er lavet som afsluttende afhandling på cand. merc. aud. studiet på Copenhagen Business School. Opgaven blev afleveret den 9. oktober 2008.

Der skal rettes en særlig tak til vejleder på Institut for Regnskab og Revision, PhD og Adjunkt Thomas Riise Johansen, der som erfaren vejleder og med stort kendskab til området har bidraget med faglige og konstruktive råd i skriveprocessen.

En række personer har undervejs vurderet dele af afhandlingen samt bistået med konstruktive råd og kommentarer. Hertil skal rettes en tak for deres store arbejde og med håb om, at de kan se deres indsats afspejlet i nærværende afhandling. Den sidste tak skal gå til familie, venner og andre, som via opmuntrende råd og overbærenhed har medvirket væsentligt til, at skriveprocessen har været fyldestgørende.

Afslutningsvis skal det nævnes, at ansvaret for afhandlingens indhold alene er undertegnedes.

København, den 9. oktober 2008.

Mie Iversen

Indholdsfortegnelse

1.	Indledende kapitel.....	7
1.1.	Problembeskrivelse.....	7
1.1.1.	Ændring af revisorloven	8
1.1.2.	Ændring af Årsregnskabsloven.....	9
1.2.	Problemformulering	9
1.3.	Delspørgsmål	10
1.4.	Afgrænsninger	11
1.5.	Metode og kildekritik.....	12
1.6.	Afhandlingsstruktur	13
1.7.	Begreber og definitioner	14
1.7.1.	Revision.....	14
1.7.2.	Intern revision.....	15
1.7.3.	Ekstern revision.....	15
1.7.4.	Corporate governance	15
1.7.5.	Intern kontrol.....	16
1.7.6.	Risikostyring	17
1.7.7.	Revisionsudvalg	18
2.	Teoretiske tilgange til corporate governance.....	19
2.1.	Agent/principal-teorien	19
2.1.1.	Revisors rolle i et agent/principal forhold	20
2.2.	Shareholder/stakeholder-perspektiv	22
2.3.	Revisorlov samt årsregnskabslov.....	24
2.4.	Nørbyudvalgets rapport om god selskabsledelse.....	25
3.	Ændringer til Revisorloven	27
3.1.	Børsnoterede virksomheder skal indføre revisionsudvalg	27
3.1.1.	Eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse.....	30
3.1.2.	Ændringens betydning i relation til revisor.....	31
4.	Ændringer til Årsregnskabsloven.....	35
4.1.	Redegørelse for virksomhedsledelse mv.	35
4.1.1.	Eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse.....	38
4.1.2.	Sammenhæng mellem ændret lovgivning og eksisterende anbefalinger .	40
4.1.3.	Ændringens betydning i relation til revisor.....	42
4.2.	Ophævelse af kravet om revision af ledelsesberetningen	44
4.2.1.	Ændringens betydning i relation til revisor.....	44

5.	De danske krav kontra internationale vejledninger mv.	45
5.1.	Rapporter fra Storbritannien og USA	45
5.2.	Bestyrelsens rolle og revisionsudvalg	46
5.2.1.	<i>Sammenhængen mellem internationale vejledninger mv. og ændret lovgivning i Danmark vedr. revisionsudvalg.....</i>	<i>48</i>
5.2.2.	<i>Hvad kan Danmark bruge fra de internationale vejledninger mv. vedr. revisionsudvalg?</i>	<i>52</i>
5.3.	Intern kontrol og risikostyring	54
5.3.1.	<i>Sammenhængen mellem internationale vejledninger mv. og ændret lovgivning i Danmark vedr. intern kontrol og risikostyring</i>	<i>56</i>
5.3.2.	<i>Hvad kan Danmark bruge fra de internationale vejledninger mv. vedr. intern kontrol og risikostyring?</i>	<i>57</i>
5.4.	Ophævelse af kravet om revision af ledelsesberetningen	57
6.	Eksisterende undersøgelser omkring revisionsudvalg og udfordringer for revisor	58
6.1.	Eksisterende undersøgelser om revisionsudvalg	58
6.1.1.	<i>KPMG undersøgelse.....</i>	<i>58</i>
6.1.2.	<i>Ernst & Young undersøgelse</i>	<i>59</i>
6.1.3.	<i>“Report on the Survey of Audit Committee Members”</i>	<i>61</i>
6.1.4.	<i>“The Corporate Governance Effects of Audit Committees”</i>	<i>62</i>
6.1.5.	<i>Inspiration fra de eksisterende undersøgelser om revisionsudvalg</i>	<i>64</i>
6.2.	Udfordringer for revisor	66
6.2.1.	<i>Ændret revisorlov.....</i>	<i>66</i>
6.2.2.	<i>Ændret årsregnskabslov.....</i>	<i>68</i>
7.	Konklusion.....	70
8.	Perspektivering	75
8.1.	Corporate governance og intern kontra ekstern revision	75
8.2.	Effekt af corporate governance og interne kontroller	76
8.3.	Er det godt eller skidt med revisionsudvalg i Danmark?	77
9.	Litteraturliste	79
9.1.	Litteratur.....	79
9.2.	Artikler.....	80
9.3.	Hjemmesider	81
9.4.	Undersøgelser	83
9.5.	Revisionsstandarder.....	83
9.6.	Love	83
9.7.	Afhandlinger	84

10. Bilag	85
Bilag 1 - Corporate governance rapporter fra Storbritannien	85
Bilag 2 - Elementerne i Turnbull-vejledningen	86

Figuroversigt

Figur 1.1	Afhandlingsstruktur	s. 13
Figur 1.2	Definition af udvalgte begreber	s. 14
Figur 2.1	Revisors rolle ifølge agentteorien	s. 21
Figur 2.2	Shareholder/stakeholderperspektiv	s. 24
Tabel 3.1	Revisorlovens krav til revisionsudvalget	s. 29
Tabel 4.1	Sammenhængen mellem ændret årsregnskabslov og eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse	s. 41
Tabel 5.1	Sammenhæng vedr. revisionsudvalg revisorlov, anbefalinger for god selskabsledelse, The Combined Code og SOX	s. 49
Tabel 6.1	Inspiration fra eksisterende undersøgelser om revisionsudvalg	s. 65

1. Indledende kapitel

1.1. Problembeskrivelse

Debatten om corporate governance opstod i slutningen af 1980'erne i USA og i Storbritannien som følge af en lang række virksomhedssammenbrud. Der kom herefter øget fokus på virksomhedsledelse og på betydningen af effektive kontrolmekanismer i forhold til disse virksomheder. Storbritannien udgav i 1992 Cadbury-rapporten og var et af de første lande, der udgav en såkaldt "code of best practice" indeholdende en række frivillige anbefalinger for god corporate governance. Cadbury-rapporten blev senere efterfulgt af en lang række andre rapporter, som siden er samlet i den såkaldte "Combined Code" udgivet af London Stock Exchange.

I 2001 blev Nørbyudvalgets rapport "Corporate governance i Danmark – Anbefalinger for god selskabsledelse i Danmark" offentliggjort. Rapporten indeholder en række anbefalinger for, hvad der er god selskabsledelse i Danmark. I 2002 nedsatte Fondsbørsen en komité til at efterse, hvorledes anbefalingerne blev taget til følge i samspillet mellem aktørerne i og omkring selskaberne. Senest i februar 2008 har Fondsbørsens komité fremsat et sæt reviderede anbefalinger for god selskabsledelse til anvendelse efter "Følg eller forklar – princippet", som Københavns Fondsbørs har implementeret som en del af oplysningsforpligtelserne for udstedelse af aktier¹.

Denne seneste tids store finanskriser verden over, gør debatten om corporate governance endnu mere relevant. Behovet for en tæt kommunikation mellem revisor og virksomhedens ledelser er blevet forstærket. Virksomhederne skal have endnu mere fokus på deres risikostyring og revisor skal være bekendt med de risici, som den økonomiske krise kan få for virksomheden².

Blandt andet følge af det øgede fokus på corporate governance, udsendte Europa-kommissionen i maj 2003 en handlingsplan som omfattede væsentlige tiltag, hvis overordnede formål var, at styrke samfundsøkonomien, tilliden til de europæiske finansmarkeder og grundlaget for samhandlen på tværs af EU's landegrænser. Handlingsplanen førte i 2006 til ændringer af 4., 7. og 8. selskabsdirektiv.

¹ OMX Nordic Exchange Copenhagen A/S, Regler for udstedere af aktier, 2008, afsnit 4.5, side 39

² Gimsing, Kurt; Leder; R&R Online; RR.2008.09.0004

Ændringen af 8. selskabsdirektiv medførte krav om, at bestyrelsen eller et revisionsudvalg udfører en række funktioner, relateret til regnskab, risikostyring og revision.

Ændringen af 4. & 7. selskabsdirektiv medførte krav til øget rapportering omkring børsnoterede selskabers corporate governance praksis. Der blev indført et krav om en corporate governance beretning, der blandt andet skal indeholde³:

- Selskabets redegørelse i forhold til relevante corporate governance anbefalinger, herunder en "følg eller forklar"-redegørelse.
- En overordnet beskrivelse af selskabets interne kontrol og risikostyring i forhold til den finansielle rapportering
- En gennemgang af aktionærernes rettigheder, herunder generalforsamlingens funktion.
- En beskrivelse af sammensætningen af bestyrelse samt bestyrelsesudvalg.

I Danmark har vi efterfølgende indarbejdet ovenstående direktivændringer i den nationale lovgivning, således at både revisorloven og årsregnskabsloven er blevet opdateret i 2008. I relation til afhandlingens emne, vil jeg alene koncentrere mig om de ændringer der relaterer sig til corporate governance.

1.1.1. Ændring af revisorloven

Folketinget vedtog den 3. juni 2008 "L 120" forslag til lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (Revisorloven). Den nye revisorlov implementerer EU's 8. direktiv (revisionsdirektivet) af 17. maj 2006. Loven trådte i kraft den 1. juli 2008.

Ændringen medførte blandt andet at børsnoterede virksomheder skal etablere et **revisionsudvalg**. Mindst ét af medlemmerne af revisionsudvalget skal have kvalifikationer inden for regnskabsvæsen eller revision og skal være uafhængigt af virksomheden. Det er særligt denne ændring om indførelse af revisionsudvalg, der vil blive behandlet i nærværende afhandling⁴.

³ Johansen, Thomas Riise, Corporate governance og revisor – konsekvenser af aktuelle Corporate governance indsats, Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1, 2006, side 8

⁴ Jeg har fremhævet de relevante begreber og områder med fed.

Det er fremført, at vi med den nye revisorlov har fået en lov, som både i dansk og international sammenhæng lever op til de krav, som vores omverden stiller til en moderne revisorlovgivning⁵.

1.1.2. Ændring af Årsregnskabsloven

Folketinget vedtog ligeledes den 3. juni 2008 "L 100" forslag vedrørende ændring af årsregnskabsloven (ÅRL). De vedtagne ændringer har til formål at reducere de administrative byrder for erhvervslivet samt at gennemføre de seneste ændringer til EU's 4. og 7. direktiv.

Lovændringen indeholder blandt andet nye bestemmelser vedrørende krav om en **redegørelse for virksomhedsledelse** i ledelsesberetningen for børsnoterede selskaber og statslige aktieselskaber. Herunder er der krav om, at virksomhederne skal beskrive hovedelementerne i virksomhedens **interne kontrol- og risikostyringssystemer** i forbindelse med regnskabsafslæggelsesprocessen. Desuden ophæves **kravet om revision af ledelsesberetningen**. Det er alene disse ændringer, der vil blive behandlet i nærværende afhandling⁶.

De nye bestemmelser trådte i kraft den 1. september 2008 og har virkning for regnskabsår, der begyndte den 1. september 2008 eller senere.

Den ændrede lovgivning, som kan ses i relation til corporate governance, stiller altså revisor overfor nye krav og udfordringer. Jeg har valgt at belyse disse forhold ud fra nedenstående problemformulering.

1.2. Problemformulering

Revisors rolle i forbindelse med corporate governance og den ændrede lovgivning på området giver anledning til en række problemstillinger. Revisor står altså overfor en række udfordringer i de kommende år, som kan relateres direkte til lovændringerne og til debatten om corporate governance.

⁵ Bendtsen, Bendt; En ny revisorlov med internationalt snit; R&R Online – RR.2008.09.0008

⁶ Her har jeg ligeledes fremhævet de relevante områder med fed.

Ud fra ovenstående problembeskrivelse formuleres den overordnede problemformulering i afhandlingen til at være følgende:

"Hvilke udfordringer medfører den ændrede revisorlov samt årsregnskabslov for revisor i et corporate governance perspektiv?"

Det skal i forbindelse med ovenstående problemformulering fremhæves, at der med revisor menes både den interne og eksterne revisor, der grundet deres forskelle i definitioner og arbejdsområde, kan have forskellige udfordringer i forbindelse med den ændrede lovgivning.

1.3. Delspørgsmål

For at operationalisere afhandlingens overordnede problemformulering har jeg valgt at inddele den overordnede problemformulering i nedenstående delspørgsmål:

Hvordan ser agent/principal-teorien samt shareholder/stakeholder-perspektivet ud i relation til corporate governance?

Jeg har valgt at fremhæve agent/principal-teorien som den primære teoretiske tilgang til corporate governance. Derudover har jeg valgt at inddrage shareholder/stakeholder-perspektivet, da corporate governance blandt andet kan udøves ud fra disse to forskellige synsvinkler.

Hvilke ændringer er der sket i henholdsvis revisorloven og årsregnskabsloven?

Dette delspørgsmål har tæt sammenhæng med hovedproblemformuleringen. Jeg vil skitsere og fremhæve de ændringer i henholdsvis revisorloven og årsregnskabsloven, som jeg mener, er relevante i et corporate governance perspektiv.

Hvilken betydning har ovenstående ændringer i forhold til revisor?

Her vil jeg foretage en vurdering af hvilken betydning de foretagne ændringer vil få for revisor og hvor det er relevant, vil jeg også inddrage betydningen set fra virksomhedens synsvinkel.

Hvorledes er sammenhængen mellem de danske krav og internationale rapporter/opfattelser?

Da ændringerne til både revisorloven og årsregnskabsloven er forholdsvis nye er der ikke gjort de store erfaringer i Danmark for hvordan der skal arbejdes med at implementere disse regler. Der er dog gjort mange erfaringer i udlandet, særligt i USA og England. Danmark kan derfor hente inspiration fra den internationale udvikling og lære af de erfaringer som er gjort i udlandet. Jeg vil her drage en parallel mellem den internationale udvikling og nye danske regler.

Hvilke resultater har eksisterende undersøgelser omkring revisionsudvalg vist?

Der er i Danmark ikke foretaget store forkromede undersøgelser omhandlende revisionsudvalg samt hvilke udfordringer indførelsen af disse kan få for henholdsvis revisor og virksomhed. Der er dog internationalt foretaget store undersøgelser af blandt andet de store internationale revisions- og rådgivningsfirmaer. Jeg vil her se på udvalgte resultater af disse undersøgelser – for derigennem at kunne relatere dette til de udfordringer Danmark står overfor i de kommende år i arbejdet med revisionsudvalg.

Hovedformålet med afhandlingen er at nå til en konklusion på, hvilke udfordringer den ændrede revisorlov samt årsregnskabslov medfører for revisor i et corporate governance perspektiv. Hovedvægten i afhandlingen vil gå på udfordringerne i forbindelse med indførelsen af revisionsudvalg.

1.4. Afgrænsninger

De overordnede afgrænsninger fremgår af problemformulering og vil løbende blive præsenteret i afhandlingen. Jeg har dog fundet det nødvendigt at foretage nedenstående afgrænsninger i forhold til afhandlingens omfang.

Jeg vil i afhandlingen beskæftige mig med revisors rolle i relation til corporate governance. Det betyder, at jeg primært vil beskæftige mig med de aspekter af corporate governance, som har relevans for revisionen. De danske anbefalinger om god selskabsledelse fra Nørbyudvalget er primært rettet imod de børsnoterede selskaber. Jeg vil derfor ikke beskæftige mig med mindre virksomheder.

Jeg fokuserer i afhandlingen alene på de ændringer af revisorloven og årsregnskabsloven, der er relevante i et corporate governance perspektiv. Jeg

afgrænser mig derfor for at behandle de yderligere ændringer der er foretaget i de pågældende love.

Jeg vil gennem hele afhandlingen præsentere udvalgte teorier, der er relevante for analysen. Jeg vil i denne forbindelse ikke uddybe dem nærmere, men blot præsentere dem for læser, for at øge den underliggende forståelse.

1.5. Metode og kildekritik

Jeg vil forholde mig teoretisk til problemstillingerne og fører derfor også en teoretisk diskussion. I denne diskussion tager jeg stilling til de forskellige perspektiver, der er på området, og inddrager i denne sammenhæng også empiriske eksempler, der er fremført i den anvendte teori.

Som kildemateriale vil jeg hovedsageligt benytte mig af artikler, bøger, rapporter samt søgninger på Internettet. Under teoridiskussionen tager jeg udgangspunkt i de fremsatte delspørgsmål og diskuterer og fortolker på relevante artikler og litteratur i denne forbindelse. Litteraturindsamlingen er foretaget indtil den 1. oktober 2008.

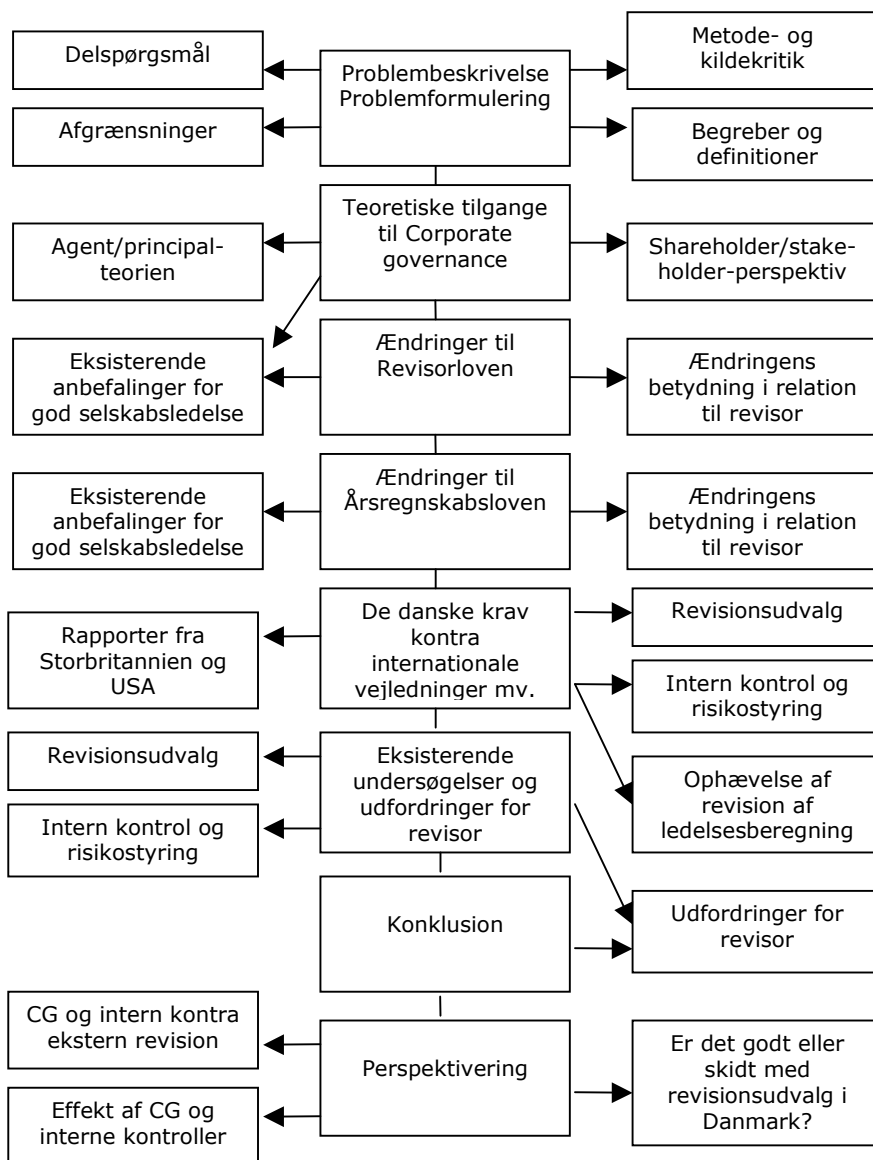
Behandlingen af lovændringerne er i stort omfang baseret på kvalitative tekst- og indholdsanalyser. Formålet med at foretage en kvalitativ tekstanalyse er, at fremdrage de for afhandlingens problemstillinger væsentligste tekstafsnit og konklusioner. De foretagne kvalitative tekstanalyser er udført som kritiske granskninger af selve lovteksten samt udvalgt litteratur for således, at kunne anvendes i sammenhæng med de foretagne analyser af afhandlingens problemstillinger.

I mit kildemateriale indgår blandt andet artikler, der bidrager med kritik af lovændringerne. Kilderne vurderes valide, idet de er udarbejdet uden økonomiske motiver. De er desuden publiceret i anerkendte tidsskrifter og dermed valideret og vurderet af både forlag og offentligheden alment. Desuden er der benyttet kilder, der både yder positiv og negativ kritik, således at det må formodes at give et rimeligt pålideligt billede af helheden.

1.6. Afhandlingsstruktur

Jeg har valgt at opbygge min afhandling efter følgende struktur/disposition:

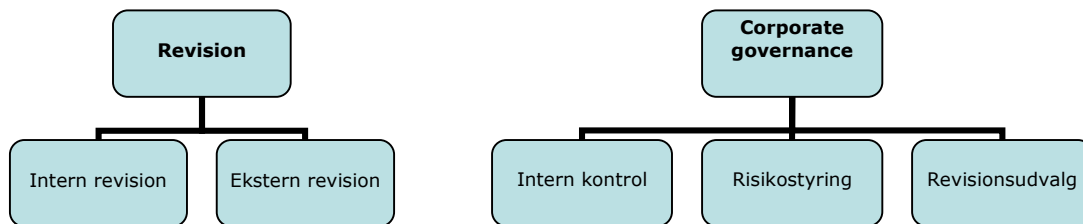
Figur 1.1 Afhandlingsstruktur

1.7. Begreber og definitioner

Inden jeg påbegynder min analyse af "hvilke udfordringer revisor står overfor i forbindelse med lovændringerne i et corporate governance perspektiv", er det på sin plads, at få en afklaring af en række begreber og definitioner. Nedenstående begreber mener jeg er relevante at præsentere, da disse vil blive anvendt i forbindelse med den foretagne analyse:

Figur 1.2 Definition af udvalgte begreber

1.7.1. Revision

Begrebet revision kan defineres som:

*"Audit is a systematic process of objectively obtaining and evaluating evidence regarding assertions about economic actions and events to ascertain the degree of correspondence between those assertions and established criteria and communicating the results to interested users"*⁷

Dermed er revision en systematisk proces, hvor revisoren objektivt skal indsamle og vurdere bevis for virksomhedens økonomiske handlinger og forhold og videregive deres vurderinger til virksomhedens interessenter. En vigtig del af definitionen er den sidste del, hvor det er revisors opgave at kommunikere resultatet af revisionen ud til relevante interessenter.

⁷ American Accounting Association Committee on Basic Auditing Concepts, "A statement of basic Auditing Concepts", 1973

1.7.2. Intern revision

Intern revision kan ifølge The Institute of Internal Auditors (IIA) defineres som:

"Internal auditing is an independent, objective assurance and consulting activity designed to add value and improve an organisation's operations. It helps an organisation accomplish its objectives by bringing a systematic, disciplined approach to evaluate and improve the effectiveness of risk management, control, and governance processes"⁸

Intern revision skal ifølge IIA's definition fungere som en uafhængig og objektiv revision- og rådgivningsfunktion, der skal tilføre værdi til virksomheden og være med til at forbedre organisationens processer. Derudover skal intern revision hjælpe til med, at organisationen når sine mål gennem blandt andet risikostyring, kontrol og ledelsesprocesser. En intern revision er en selvstændig og uafhængig del af organisationen, og den er ikke en del af organisationens interne kontrol.

1.7.3. Ekstern revision

Jeg har ikke medtaget en egentlig definition af ekstern revision. Jeg har derimod valgt at medtage målet med revision fra FSR's revisionsstandard 200 "Målet med og generelle principper for revision af regnskaber" jf. nedenfor:

"Målet med revision af regnskaber er at sætte revisor i stand til at afgive en konklusion om, hvorvidt regnskabet i al væsentlighed er udarbejdet i overensstemmelse med en relevant regnskabsmæssig begrebsramme"⁹.

Formålet med ekstern revision er altså mere målrettet på at give en konklusion på regnskabet, hvorimod intern revisions funktion er en revision- og rådgivningsfunktion, der skal tilføre værdi til virksomheden og være med til at forbedre organisationens processer.

1.7.4. Corporate governance

Der findes stort set ligeså mange definitioner af begrebet corporate governance, som der findes rapporter. Jeg har her valgt at opliste to af de efter min opfattelse mest anerkendte internationale definitioner af corporate governance. Der er tale om

⁸ IIA's hjemmeside: <http://www.theiia.org/guidance/standards-and-practices/professional-practices-framework/definition-of-internal-auditing/>

⁹ Revisionsstandard 200, Målet med og generelle principper for revision af regnskaber, FSRs revisionstekniske udvalg, marts 2006.

Cadbury rapportens definition fra 1992 og OECD's definition fra 1999. Derefter følger den danske definition fra Nørbyudvalget i 2001.

Cadbury rapporten (1992): *"Corporate governance er det system, hvormed selskaber ledes og kontrolleres"*¹⁰

OECD's principper (1999): *"Corporate governance er det system, hvormed selskaber ledes og kontrolleres. Corporate governance-strukturen fastlægger fordelingen af rettigheder og ansvar mellem selskabets forskellige parter, såsom bestyrelsen, direktionen, aktionærene og de øvrige interessenter, og detaljerede regler og procedurer for, hvordan der træffes beslutninger vedrørende selskabet"*¹¹

Derefter følger den danske definition fra Nørbyudvalget i 2001.

Nørbyudvalget (2001): *"De mål, et selskab styres efter, og de overordnede principper og strukturer, der regulerer samspillet mellem ledelsesorganerne i selskabet, ejerne samt andre, der direkte berøres af selskabets dispositioner og virksomhed"*¹²

1.7.5. Intern kontrol

COSO-rapporten "Internal control – integrated framework" fra 1992 indeholder følgende definition på intern kontrol:

"A process effected by an entity's board of directors, management, and other personal designed to provide reasonable assurance regarding the achievement of objective in the following categories:

- *Effectiveness and efficiency of operations*
- *Reliability of financial reporting*
- *Compliance with applicable laws and regulations"*¹³

¹⁰ Nørby udvalget, Rapport om god selskabsledelse i Danmark, 2001, s. 22

¹¹ Nørby udvalget, Rapport om god selskabsledelse i Danmark, 2001, s. 22

¹² Nørby udvalget, Rapport om god selskabsledelse i Danmark, 2001, s. 23

¹³ Committee of Sponsoring Organisation of the Treadway Commission, The COSO report, Internal Control - Integrated Framework, 1992

Intern kontrol er altså ifølge COSO's definition en proces påvirket af en virksomheds bestyrelse, ledelse og andet personale, designet til at give rimelig sikkerhed angående opnåelse af mål indenfor de følgende kategorier:

- Effektivitet af operationer
- Pålidelighed af finansiel rapportering
- Efterlevelse af pålagt lovgivning og regulering

Formålet med COSO-rapporten var at skabe en fælles referenceramme for begrebet intern kontrol og fremkomme med forslag til, hvorledes børsnoterede selskaber kunne forbedre virksomhedens interne kontrol og effektiviteten heraf¹⁴.

1.7.6. Risikostyring

COSO ERM fra 2004 er en videreudvikling af COSO-rapporten fra 1992 og omhandler Enterprise Risk Management – eller på dansk: risikostyring. Rapporten "Enterprise Risk Management Integrated Framework" omhandler intern kontrol, og indeholder et stærkere og mere omfattende fokus på bredere emner inden for enterprise risk management. COSO ERM definerer risikostyring som følgende:

*"Enterprise risk management is a process, effected by an entity's board of directors, management and other personnel, applied in strategy setting and across the enterprise, designed to identify potential events that may affect the entity, and manage risk to be within its risk appetite, to provide reasonable assurance regarding the achievement of entity objectives"*¹⁵

Enterprise risk management er altså en proces, som en virksomheds bestyrelse, ledelse og andet personale bruger til at udvikle strategier på tværs af virksomheden og identificere potentielle begivenheder, som kan have indflydelse på virksomheden. Virksomheder anvender enterprise risk management til at håndtere risiko og til på en fornuftig måde at forsikre, at virksomhedens mål bliver opfyldt.

¹⁴ Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, International udvikling – En deskriptiv analyse af udvalgte Corporate governance-initiativer, 2001, side 31.

¹⁵ Committee of Sponsoring Organisation of the Treadway Commission, Enterprise Risk Management Framework, 2004, side 4.

1.7.7. Revisionsudvalg

Ifølge præambelen(indledningen) til EU's 8. direktiv, fremgår det, at:

"revisionsudvalg og et effektivt internt kontrolsystem medvirker til at minimere finansielle risici, driftsmæssige risici, manglende overholdelse af foreskrifter og til at øge regnskabsaflæggelsens kvalitet."

Et revisionsudvalg er selskabsretligt et bestyrelsesudvalg. Ifølge anbefalinger for god selskabsledelse udgivet af Fondsbørsens komité for god selskabsledelse, bør et revisionsudvalg bestå af mindst tre personer. Kan dog i selskaber med små bestyrelser bestå af kun to medlemmer. Udvalgets medlemmer bør vælges under hensyntagen til deres kvalifikationer. For at sikre udvalgets selvstændighed og objektivitet bør andre ledelsesmedlemmer kun deltage i udvalgets møder efter opfordring fra udvalget. Flertallet af revisionsudvalgets medlemmer bør være uafhængige. Medlemmerne i et revisionsudvalg bør tilsammen råde over en sådan sagkundskab og erfaring, at de har en opdateret indsigt i og erfaring med børsnoterede selskabers finansielle forhold samt regnskabs- og revisionsforhold¹⁶.

Begrebsmæssigt kan der godt opstå lidt forvirring omkring begreberne revisionsudvalg og revisionskomiteer. I Danmark benyttes betegnelsen revisionsudvalg, mens der i fx USA benyttes betegnelsen revisionskomite. I denne afhandling vil de to begreber blive anvendt i flæng og med samme betydning.

¹⁶ Fondsbørsens komité for god selskabsledelse, Anbefalinger for god selskabsledelse af 15. august 2005, afsnit VI opdateret den 6. februar 2008, 2008, Bilag A

2. Teoretiske tilgange til corporate governance

Corporate governance er ikke i sig selv en teori, men et begreb der er opstået blandt andet som følge af at den daglige ledelse i virksomheder er adskilt fra ejerne – deraf kommer behovet for selskabsledelse. Agentteorien benyttes ofte i forbindelse med corporate governance, da den kan være med til at regulere relationen mellem ejerne og den daglige ledelse. Agentteorien giver ligeledes mulighed for at inddrage revisors rolle i relation hertil.

2.1. *Agent/principal-teorien*

Der er flere faktorer, der spiller ind i et agent/principal forhold. Der eksisterer begreber som opportuniste, monitorering, sanktionsmuligheder, adfærdsregulering og som en overordnet overskrift for disse begreber findes kontrol. Ledelsen vil som dem, der er tættest på begivenhedernes gang, være dem, der som regel har den største viden i forhold til virksomheden¹⁷.

Agentteorien bygger på de asymmetriske informationsforhold, der er mellem de involverede parter, samt at ledelsen af selskabet og ejerne (aktionærerne) kan have forskelligt rettede interesser i forbindelse med driften og den økonomiske styring af selskabet. Forklaringen på denne interessekonflikt er, at ejerne som oftest har foretaget langsigtede investeringer af deres midler i selskabet med forventning om fremtidige afkast. Selskabets ledelse kan derimod tænkes at ville optimere selskabets resultat på kort sigt for personlig vindings skyld på grund af fx resultat aflønning. For disse betragtninger gælder det, at de som oftest er hinandens modsætninger, hvilket ikke er til gavn for virksomhedens samlede værditilvækst. Det er derfor nødvendigt for ejerne at føre en form for kontrol med den daglige ledelse, således at ledelsen ikke misbruger sin stilling i forhold til deres givne bemyndigelser fra ejerne.

Ejerkredsen vil være nødt til at forholde sig til to problemstillinger i forbindelse hermed: Moral hazard samt adverse selection. Moral hazard, er det forhold at ledelsen foretager handlinger, der kan få indflydelse på ejernes afkast, uden at ejerne kan iagttage disse handlinger. Der kan være en risiko for, at agenten (altså ledelsen) træffer beslutninger, som ikke er optimale for principalen (ejerne). Adverse selection opstår, hvor der er skjult viden for principalen. Agenten kan

¹⁷ Jensen, Michael C. og Meckling, William H., Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure, 1976

skjule viden for principalen, således at principalen ikke har mulighed for at få viden og indsigt i agentens reelle kompetencer til at lede virksomheden.

Som instrument for at imødegå disse to problemstillinger, findes revision. Revision bruges som et middel til at begrænse moral hazard og adverse selection samt at træffe foranstaltninger til at imødegå disse situationer.

2.1.1. Revisors rolle i et agent/principal forhold

En revisor kan altså være et redskab til at kontrollere agentens handlinger og validere disse overfor ejerkredsen. Ekstern revision er hvergivet af aktionæerne ved den årlige generalforsamling, og vil på denne måde være aktionærernes sikkerhed for, at regnskabet er retvisende, og at ledelsen dermed ikke har skjult viden i forhold til de regnskabsmæssige poster. Det er ikke de eksterne revisors ansvarssområde at udtale sig om, hvorvidt de enkelte dispositioner foretaget af den daglige ledelse har været korrekte ud fra et forretningsmæssigt perspektiv¹⁸.

Når det drejer sig om de interne revisorer, vil disse ofte have en anden indgangsvinkel, idet de er hvergivet af bestyrelsen og ofte med andre formål for øje. Den primære forskel kan forenklet beskrives som, at intern revision varetager den interne kontrolproces samt den forretningsorienterede revision, og ekstern revision varetager den finansielle revision med kun en ringe grad af fokus på den forretningsorienterede del.

Begge led af den samlede revision indgår som et vigtigt led i corporate governance teorien. I sidste ende er det aktionæerne, der optræder som principaler for både bestyrelse samt ledelse, og det er i denne forbindelse den interne revision, der er agent for bestyrelsen og den eksterne revision, der er agent for aktionæerne. Der kan derfor på denne baggrund argumenteres for, at to agenter med forskellige principaler vil handle forskelligt og ud fra to forskellige motiver. Der vil i forhold til samspillet mellem intern og ekstern revision, derfor som udgangspunkt være et afsæt fra to forskellige niveauer.

Agentteorien har som nævnt primært sit udspring i ønsket om kontrol men også manglen på samme. For at kontrol skal have en effekt, må der rationelt set også ligge nogle konsekvenser og sanktionsmuligheder bag. Det kan have store

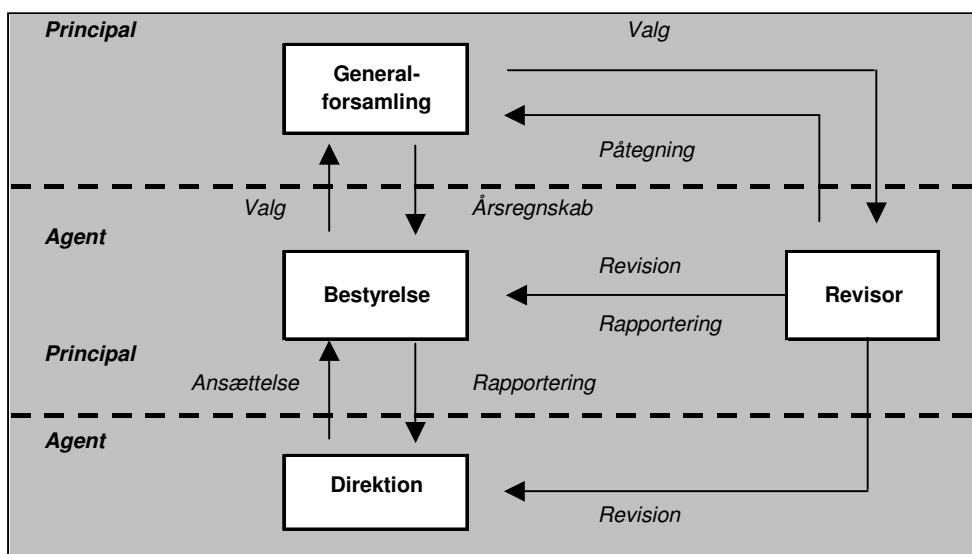
¹⁸ Christensen, Mogens, Langsted, Lars Bo, Loft, Anne og Fücksel, Kim, Revision - Koncept og Teori, s. 13, 2000, Thomson

økonomiske konsekvenser at opretholde et sådant monitoreret miljø for at sikre, at der sker god corporate governance. I nogle tilfælde er nytteværdien overvurderet og agentomkostningerne undervurderet i forhold til at opretholde overvågnings- og sanktionsinstrumenter.

Et velfungerende agent/principal forhold kan bruges til at nedbringe agentomkostningerne. Agentomkostningerne er de omkostninger, principalen betaler for at få agenten til at handle i overensstemmelse med principalens interesser. Da det ikke er muligt for aktionærene selv at føre kontrol med ledelsens dispositioner, vil aktionærene som nævnt på generalforsamlingen vælge en revisor, som skal agere som agent for denne. Revisor skal derfor i sit arbejde tilstræbe sig objektivitet over for såvel sin hvervsgiver (principal) som den daglige ledelse (agent).

Nedenstående figur 2.1 skitserer revisors rolle ifølge agentteorien.

Figur 2.1. Revisors rolle ifølge agentteorien

Kilde: Elm-Larsen, Rolf - Revision i agentteoretisk belysning, side 216.

Revisor skal i sin accept af den pågældende opgave, i sin planlægning samt i udførelsen af sit arbejde, objektivt tage stilling til rigtigheden af selskabets rapportering, herunder transaktioner, som danner grundlag for årsrapporten. Endvidere skal der tages stilling til, hvorvidt rapporteringen er foretaget i overensstemmelse med gældende lovgivning og standarder. Som udgangspunkt er det som nævnt ikke revisors rolle at vurdere, hvordan ledelsen disponerer, men

alene at sikre, at dispositionerne er i overensstemmelse med gældende lovgivning. Ledelsens dispositioner er det op til aktionærene at vurdere.

Revisors rolle er af stor betydning på grund af det asymmetriske informationsforhold, som eksisterer både mellem aktionærer og ledelse, og mellem andre interessenter og ledelsen. Ledelsen i selskabet har direkte adgang til den primære information, uden at interessenterne også nødvendigvis har det, eller senere hen vil få det. Uden den rette ledelsesstruktur i selskabets informationsflow vil væsentlige informationer risikere at gå tabt, uden at komme til kendskab for andre interessenter, herunder også aktionærene i selskabet. Som det fremgår af figur 2.1, tildeles revisor altså en agentrolle, som rapporterer til bestyrelsen. Revisor rapporterer derudover til generalforsamlingen gennem revisionspåtegningen. Revisor er jo formelt valgt af generalforsamlingen til at sikre, at ledelsen afgiver pålidelige informationer og handler inden for afgivne bemyndigelses-grænser. I relation til årsrapporten afgiver revisor en erklæring herpå via påtegningen, hvor revisor erklærer sig om årsrapportens retvisende billede.

Det grundlæggende i agentteorien i forbindelse med corporate governance er altså, at principalen (ejerne) ønsker at sikre sig, at agenten (ledelsen) handler i overensstemmelse med deres interesser. Da det er revisors job at kontrollere bestyrelsens arbejde, vil aktionærene have en interesse i et øget samspil mellem revisor og bestyrelse.

2.2. Shareholder/stakeholder-perspektiv

Corporate governance kan udøves ud fra flere forskellige perspektiver. Det kan blandt andet udøves ud fra et shareholderperspektiv, men det kan også udøves ud fra et stakeholderperspektiv. Hawley og Williams har identificeret fire modeller inden for corporate governance; the finance model; the stewardship model; the stakeholder model og the political model¹⁹.

Udøves corporate governance ud fra et shareholderperspektiv, handler det om at skabe værdi for aktionærene. Shareholderperspektivet kan relateres til "The finance model" og "The stewardship model", som nævnt ovenfor.

¹⁹ Lehman, Cheryl R., Tinker Tony, Merino Barbara Dubis, Neimark, Marilyn Kleinberg, Corporate governance: Does Any Size Fit?, Emerald Group Publishing, 2005, s. 275

"The finance model" kan sammenlignes med agent/principal-teorien, hvor teorien foreskriver, at en virksomheds ledelse er drevet af personlige ambitioner og målsætninger, der ikke nødvendigvis stemmer overens med ejernes interesser. På grund af fokuseringen på forholdet mellem ledelse og ejerskab kan man sige, at det typiske perspektiv forbundet med denne model er et shareholderperspektiv.

"The stewardship model" anlægger et helt andet syn på bestyrelsens ambitioner. Her forudsættes det, at det er bestyrelsens ambition at opfylde sin pligt så godt som muligt. Denne model antager imidlertid stadig et shareholder synspunkt, da der primært tages højde for shareholder value²⁰.

The "political model" beskæftiger sig i højere grad med allokering af magt og stemmer inden for corporate governance systemet. Modellen behandler ikke bestyrelsen direkte, men perspektivet må overvejende siges at være et shareholderperspektiv, der omhandler magtspelet de aktive aktionærer imellem.

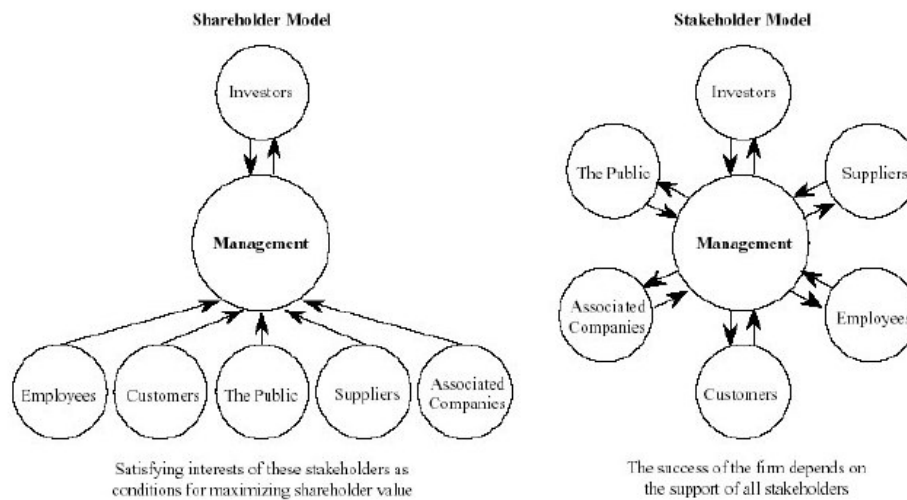
Corporate governance kan også udøves ud fra et stakeholderperspektiv, hvor der også fokuseres på etableringen af et miljø, som sikrer et godt forhold mellem - og afgivelse af valide og relevante informationer til virksomhedens øvrige interessenter ud over shareholders.

"The stakeholder model" antager et stakeholder perspektiv på, hvad der er god selskabsledelse. I denne model er det bestyrelsens rolle at tilgodese alle interessenterne i et selskab og altså ikke kun ejerkredsen.

²⁰ Johansen, Thomas Riise: "Revisors rolle i Corporate governance samt rapportering om Corporate governance", Thomson, 2001, s. 20.

De to perspektiver kan illustreres ved figur 2.2, nedenfor.

Figur 2.2 Shareholder/stakeholderperspektiv

Kilde: Hinterhuber, Hans: "Corporate governance in Multinational Companies", University of Innsbruck, Working Paper 2002, side 8.

Udviklingen i Danmark har været, at vi har arbejdet os fra et shareholderperspektiv over til en mere stakeholderorienteret opfattelse af corporate governance.

De første danske arbejder fra Nørbyudvalget havde en snæver opfattelse af corporate governance i forhold til de internationale opfattelser. Efterfølgende har man ved opdateringen af Nørbyudvalgets anbefalinger valgt at tilslutte sig de førende internationale teoretiske opfattelser af corporate governance ved at favne mere bredt. Jeg vil i kapitel 5 komme nærmere ind på sammenhængen mellem de danske kontra de internationale vejledninger mv. på området.

2.3. Revisorlov samt årsregnskabslov

Som nævnt i problembeskrivelsen, blev der i juni 2008 vedtaget lovændringer af både Revisorloven og Årsregnskabsloven. Jeg vil i de næste 3 kapitler uddybe udvalgte ændringer i lovgivningen, samt vurdere hvilken betydning de foretagne ændringer vil få for revisor.

Der er som nævnt tidligere tale om følgende ændringer, der har relevans i et corporate governance perspektiv:

Revisorloven²¹

- Børsnoterede virksomheder skal indføre revisionsudvalg, § 31, stk. 1.

Årsregnskabsloven²²

- Redegørelse for virksomhedsledelse, ÅRL § 107 b, stk. 1, nr. 1-5
- Beskrivelse af virksomhedens interne kontrol- og risikostyringssystemer, ÅRL § 107 b, stk. 1, nr. 6 samt § 128, stk. 2.
- Ophævelse af kravet om revision af ledelsesberetningen, § 135, stk. 5,1. pkt.

2.4. Nørbyudvalgets rapport om god selskabsledelse

Før jeg går i gang med at behandle ovenstående lovændringer, vil jeg dog kort præsentere de danske udarbejdede anbefalinger for god selskabsledelse. Det kan siges, at de danske anbefalinger, på nogle områder har været på forkant med lovændringerne, da der allerede er indarbejdet anbefalinger herom i Komitéen for god selskabsledelses "Anbefalinger for god selskabsledelse" af 15. august 2005, opdateret d. 6. februar 2008. Følgende otte hovedområder indgår i anbefalingerne²³:

- I. Aktionærernes rolle og samspil med selskabsledelsen
- II. Interessenternes rolle og betydning for selskabet
- III. Åbenhed og gennemsigtighed
- IV. Bestyrelsens opgaver og ansvar
- V. Bestyrelsens sammensætning
- VI. Bestyrelsens og direktionens vederlag
- VII. Risikostyring
- VIII. Revision

²¹ LOV nr. 468 af 17/06/2008, Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (revisorloven)

²² LOV nr. 516 af 17/06/2008, Lov om ændring af årsregnskabsloven

²³ Københavns Fondsbørs' komité for god selskabsledelse, Anbefalinger for god selskabsledelse af 15. august 2005, afsnit VI opdateret den 6. februar 2008.

Formålet med de danske udarbejdede anbefalinger for god selskabsledelse er ifølge Nørbyudvalgets rapport om god selskabsledelse i Danmark fra 2001 følgende²⁴:

- *“gøre det mere attraktivt at investere i danske børsnoterede selskaber og forbedre danske selskabers adgang til kapital ved at tiltrække bl.a. udenlandske investeringer.*
- *inspirere danske selskaber samt deres bestyrelser og direktioner til at tackle de strategiske udfordringer, som følger af globaliseringen og dermed styrke selskabernes konkurrenceevne.*
- *udbrede god selskabsledelse i danske selskaber ved at stimulere debatten om corporate governance.”*

Anbefalingerne for god selskabsledelse er frivillige og ikke-bindende og det har været Nørbyudvalgets opfattelse at markedet, vil sanktionere i det omfang, selskaberne ikke lever op til gode corporate governance principper. Anbefalingerne retter sig primært mod børsnoterede selskaber, og selskaber der sigter mod en notering på en fondsbørs.

Nørbyudvalgets anbefalinger blev ligeledes i oktober 2005 indarbejdet i Fondsbørsens oplysningsforpligtelses § 36, hvori følgende regel fremgår:

“Danske selskaber skal i deres årsrapport give en redegørelse for, hvorledes de forholder sig til Anbefalingerne for god selskabsledelse, som er en del af dette regelsæt. Selskaberne skal anvende “følg eller forklar“-princippet ved udarbejdelsen af redegørelsen.”

Jeg vil i kapitel 3 og 4 nærmere redegøre for lovændringerne i hhv. Revisorloven og Årsregnskabsloven. I den forbindelse vil jeg drage paralleller over til de allerede eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse, samt i kapitel 5 til internationale kodekser/lovgivning, som kan relateres til de nye danske lovændringer. Til sidst vil jeg se på hvilken betydning de pågældende ændringer kan få for revisor. Hvor det er relevant, vil jeg også se på udfordringerne set fra virksomhedens side.

²⁴ Nørby udvalget, Rapport om god selskabsledelse i Danmark, 2001, s. 13

3. Ændringer til Revisorloven

Økonomi- og erhvervsministerens forslag til ny revisorlov blev vedtaget i Folketinget den 3. juni 2008 og loven trådte i kraft den 1. juli 2008.

Loven indeholder bestemmelser på en række nye områder, som ikke tidligere har været reguleret i den danske revisorlovgivning. Det drejer sig om:

- krav til obligatorisk efteruddannelse for alle revisorer
- regler om registrering og tilsyn med 3. lands revisorer og revisionsvirksomheder
- visse revisionsvirksomheders pligt til at offentliggøre en gennemsigtighedsrapport
- regler om etablering af revisionsudvalg i visse virksomheder.

Derudover skal Erhvervs- og Selskabsstyrelsen fremover føre tilsyn med revisorer og revisionsvirksomheder. Styrelsen kan i den forbindelse gennemføre undersøgelser ude i revisionsvirksomhederne. Endvidere bliver styrelsen ansvarlig for at samarbejde med andre tilsynsmyndigheder, herunder udenlandske tilsynsmyndigheder.²⁵

I relation til nærværende afhandlings problemstilling, er det alene de nye regler om etablering af revisionsudvalg, der vil blive behandlet.

3.1. Børsnoterede virksomheder skal indføre revisionsudvalg

En af ændringerne i revisorloven er som nævnt, at der i børsnoterede selskaber som udgangspunkt skal etableres et revisionsudvalg. Dette fremgår af revisorlovens kapitel 8, § 31, lovkrav om etablering af revisionsudvalg i virksomheder, som har værdipapirer optaget til handel på et reguleret marked i et EU/EØS-land.

Baggrunden for bestemmelsen om revisionsudvalg er²⁶, at "revisionsudvalg og et effektivt internt kontrolsystem medvirker til at minimere finansielle risici, driftsmæssige risici, manglende overholdelse af foreskrifter og til at øge regnskabsaflæggelsens kvalitet."

²⁵ <http://www.eogs.dk/sw21512.asp?nodeId=15262>

²⁶ Iflg. præambelen til EU's 8. direktiv

Bestemmelsen om revisionsudvalg er nedsat i revisorloven, til trods for at der selskabsretligt er tale om et bestyrelsesudvalg. Det ville have været mere nærliggende at reglerne dermed skulle have været placeret i aktieselskabsloven. Grunden til at den alligevel er placeret i revisorloven er, at bestemmelsen ikke kun vedrører børsnoterede aktieselskaber, men også andre typer af virksomheder, som har værdipapirer optaget til handel på et reguleret marked i et EU/EØS-land.

Bestemmelsen om revisionsudvalg har virkning fra den førstkommende ordinære generalforsamling, der afholdes efter d. 31. december 2008.

Lovkravets indhold

Den nye revisorlov indeholder blandt andet krav om flere oplysninger i revisionsprotokollatet, afsnit om uafhængighed, rotation, rapport om gennemsigtighed, kortere åremål mellem kvalitetskontrol og til sidst en bestemmelse om etablering af revisionsudvalg i børsnoterede virksomheder. Jeg vil som nævnt kun beskæftige mig med det sidste punkt om revisionsudvalg, da jeg mener at dette punkt har relevans i et corporate governance perspektiv. Dette mener jeg, da revisionsudvalg kan betragtes som en del af god selskabsledelse.

Revisionsudvalgets arbejdsopgaver er iflg. revisorloven²⁷ som minimum, at overvåge:

- Regnskabsafslæggelsesprocessen
- Om virksomhedens interne kontrolsystem, eventuelle interne revision og risikostyringssystemer fungerer effektivt
- Den lovpligtige revision af årsrapporten
- Kontrollere revisors uafhængighed, herunder særligt leveringen af yderligere tjenesteydelser til virksomheden

²⁷ LOV nr. 468 af 17/06/2008, Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (revisorloven), § 31, stk. 2

Af Revisorlovens § 31, fremgår følgende krav til revisionsudvalget:

Tabel 3.1 Revisorlovens krav til revisionsudvalget

Medlemmer	Revisionsudvalget skal bestå af bestyrelsesmedlemmer, der ikke samtidig indgår i virksomhedens direktion. Mindst ét medlem af revisionsudvalget skal både være uafhængig af virksomheden og have kvalifikationer inden for regnskabsvæsen eller revision.
Opgaver som minimum	<ol style="list-style-type: none">1) overvåge regnskabsaflæggelsesprocessen,2) overvåge, om virksomhedens interne kontrolsystem, eventuelle interne revision og risikostyringssystemer fungerer effektivt,3) overvåge den lovpligtige revision af årsregnskabet m.v. og4) overvåge og kontrollere revisors uafhængighed, jf. § 24, herunder særlig leveringen af yderligere tjenesteydelser til virksomheden.
Valg af revisor	Bestyrelsens forslag om valg af revisor skal baseres på en indstilling fra revisionsudvalget (i de virksomheder hvor der er et revisionsudvalg).
Undtagelse	<p>Virksomheden kan vælge, at revisionsudvalgets funktioner i stedet udøves af den samlede bestyrelse. Dette forudsætter, at ingen bestyrelsesmedlemmer samtidig er medlem af direktionen, og at mindst 1 bestyrelsesmedlem både er uafhængigt af virksomheden og har kvalifikationer inden for regnskabsvæsen eller revision.</p> <p>Virksomheden kan vælge at lade revisionsudvalgets funktioner udøve af den samlede bestyrelse, hvis formanden for bestyrelsen ikke er medlem af direktionen, og hvis virksomheden i 2 på hinanden følgende regnskabsår på balancetidspunktet ikke overskrider to af følgende størrelser:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Et antal heltidsbeskæftigede på 250 medarbejdere,2) en balance på 43 mio. euro eller3) en nettoomsætning på 50 mio. euro. <p>I virksomheder, hvor revisionsudvalgets funktioner udøves af den samlede bestyrelse, skal der oplyses herom i årsrapporten.</p>

Kilde: LOV nr. 468 af 17/06/2008, Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (revisorloven)

Revisionsudvalgets ansvar

Revisionsudvalget har en forberedende funktion i forhold til bestyrelsens arbejde. Det er bestyrelsen, der har ansvaret for de beslutninger, der træffes i bestyrelsen, også selvom beslutningen sker på baggrund af en indstilling fra revisionsudvalget.

Det fremgår af bemærkningerne til revisorloven, at det medlem som har kvalifikationer indenfor regnskabsvæsen eller revision i visse tilfælde vil kunne drages til ansvar for eventuelle manglende handlinger på et tidligere tidspunkt end de øvrige bestyrelsesmedlemmer, som ikke besidder denne specifikke sagkundskab.

Det vil altså sige, at et medlem af udvalget vil kunne få et skærpet ansvar inden for områder, der er behandlet i et revisionsudvalg.

3.1.1. Eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse

De eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse i Danmark, har været på forkant, hvad angår overvejelserne omkring bestyrelsesudvalg.

Nørbyudvalget har den holdning, at arbejdet normalt bedst udføres af den samlede bestyrelse og at det må være op til det enkelte selskab at træffe beslutning om, hvorvidt bestyrelsesudvalg (her også revisionsudvalg), skal nedsættes i selskabet. Der er altså alene tale om en anbefaling om at "bestyrelsen overvejer og beslutter, om den vil nedsætte et udvalg". Komiteen for god selskabsledelses anbefalinger indeholder et bilag om bestyrelsesudvalg.

I bilaget er blandt andet omtalt hvilke opgaver et revisionsudvalg kan have²⁸, jf. nedenfor:

Revisionsudvalget bør have følgende opgaver:

- *"føre tilsyn med rigtigheden af de finansielle oplysninger i årsrapporter, halvårs- og kvartalsmeddelelser m.v., selskabet udsender, herunder at den anvendte regnskabspraksis er relevant og konsekvent anvendt.*
- *rapportere til bestyrelsen om sine aktiviteter i forbindelse med godkendelsen af års-, halvårs og kvartalsregnskaberne eller anden væsentlig finansiell rapportering, der offentliggøres.*
- *vurdere hensigtsmæssigheden af den valgte regnskabspraksis samt de indregnings- og målingsmetoder, der benyttes i forbindelse med væsentlige og usædvanlige transaktioner, hvis regnskabsmæssige behandling kan baseres på alternativ regnskabspraksis.*
- *mindst én gang om året gennemgå og vurdere de interne kontrol- og risikostyringssystemer samt ledelsens retningslinjer herfor og overvågning heraf med henblik på at identificere og styre de væsentligste risici.*
- *mindst én gang om året vurdere behovet for en intern revision".*

Revisionsudvalget bør give anbefalinger om udvælgelse, ansættelse og afskedigelse af chefen for en eventuel intern revision og den interne revisionsafdelings budget. Revisionsudvalget bør underrettes om den interne revisors arbejdsprogram og have

²⁸ Fondsbørsens komité for god selskabsledelse, Anbefalinger for god selskabsledelse af 15. august 2005, afsnit VI opdateret den 6. februar 2008, 2008, Bilag A

udleveret væsentlige interne revisionsrapporter eller periodiske resuméer. Endelig bør revisionsudvalget overvåge direktionens opfølgning på den interne revisions konklusioner og anbefalinger. Revisionsudvalget har ligeledes nogle opgaver i relation til selskabets eksterne revisor. Det skal blandt andet fremkomme med anbefalinger til bestyrelsen til brug for bestyrelsens indstilling til generalforsamlingen om valg af ekstern revisor, det skal foretage en konkret og kritisk vurdering af den eksterne revisors uafhængighed, objektivitet og kompetence blandt andet ved at kontrollere, at gældende retningslinjer for partnerrotation overholdes, samt ved at overvåge størrelsen og sammensætningen af honorarerne til revisor m.v.

Der har på trods af de eksisterende anbefalinger i Danmark ikke været stor tradition for at benytte revisionsudvalg til at forberede bestyrelsens arbejde. Anvendelse af revisionskomiteer er meget mere udbredt internationalt, særligt i USA, hvor det ligeledes er et lovkrav og hvor der jo som bekendt har været store virksomhedsskandaler i den seneste tid.

Forskellen mellem den ændrede revisorlov og Nørbyudvalgets anbefalinger er, at revisorloven indfører et decideret lovkrav til selskaberne, hvor de eksisterende anbefalinger, blot er anbefalinger til god corporate governance, som det også fremgår af ordlyden. Jeg foretager en mere dybdegående sammenligning i kapitel 5 – tabel 5.1.

3.1.2. Ændringens betydning i relation til revisor

Indførelsen af revisionsudvalg kan få flere betydninger i relation til selskabet, selskabets revisor og deres indbyrdes forhold. Da revisionsudvalgets opgave blandt andet er at holde møder med revisionen vil det andet lige, give et tættere samarbejde mellem selskabet og selskabets revisor. Etableringen af revisionsudvalg vil uden tvivl give revisorerne og virksomhederne en række udfordringer. Der vil højst tænkeligt gå et par år, før der i Danmark er udviklet en såkaldt "best practice" på området. Danske virksomheder vil derfor kunne trække på de udenlandske erfaringer der er gjort på området.

Der kan være flere årsager til at etablere revisionsudvalg i en virksomhed. Det er blandt andet af Finn L. Meyer fremført, at baggrunden for at etablere revisionsudvalg er, at "velfungerende, uafhængige revisionsudvalg er den bedst mulige måde, hvorpå man kan forebygge regnskabsskandaler og pludselige

økonomiske nedbrud, samt sikre at regnskabsaflæggelse, uafhængig revision og overholdelsen af love og standarder er forankret i bestyrelsen uafhængigt af den daglige ledelse²⁹.

Men et revisionsudvalg er i sig selv ingen garanti for mere pålidelige regnskaber, bedre økonomi- og risikostyring eller bedre håndtering af revisionsfunktionen. Spira, L. F. har fremført, at revisionsudvalget som udgangspunkt blot kan forstås som et signal til omverdenen, der kan skabe tillid til bestyrelsens evne til at føre tilsyn med selskabet³⁰.

Bestyrelsens holdning til revisor og selskabets egen økonomifunktion kan have afgørende betydning for effekten af et revisionsudvalg. Omvendt har det en betydning om revisor og økonomifunktion ønsker at stræbe efter at være en troværdig partner til bestyrelsen³¹.

Revisionsudvalg (eller revisionskomiteer) har deres oprindelse i det en-strengede ledelsessystem, som blandt andet kendes fra USA og Storbritannien. Her er revisionskomiteens formål, blandt andet at sikre, at kontrolopgaven og dialogen med revisionsfunktionen varetages af uafhængige ledelsesmedlemmer.

Fokus i de amerikanske og britiske corporate governance-initiativer har derfor i høj grad været på, hvorvidt bestyrelsen kunne gøres tilstrækkeligt uafhængig af den daglige ledelse. Som følge heraf anbefales brug af "eksterne bestyrelsesmedlemmer", der er uafhængige af den daglige ledelse samt nedsættelse af udvalg i bestyrelsen³².

I det to-strengede ledelsessystem, er direktions- og ledelsesorganerne helt adskilt. Bestyrelsen fungerer som kontrolorgan og direktionen som ledelsesorgan. Direktionen har det daglige ledelsesansvar, og bestyrelsens væsentligste opgave er at overvåge og føre tilsyn med direktionen. Der må ikke være personsammenfald mellem bestyrelse og direktion³³.

Det danske ledelsessystem kan betragtes som en kombination af det en- og to-strengede ledelsessystem, idet der i dansk ret ikke opereres med en skarp opdeling

²⁹ Meyer, Finn L., Ny Lov vedrørende revisionsudvalg, INSPI nr. 7/8, 2008, s. 71.

³⁰ Johansen, Thomas Riise, Corporate governance og revisor – konsekvenser af aktuelle Corporate governance indsatser, Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1, 2006, side 18

³¹ Johansen, Thomas Riise, Corporate governance og revisor – konsekvenser af aktuelle Corporate governance indsatser, Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1, 2006, side 18

³² Nørby udvalget, Rapport om god selskabsledelse i Danmark, 2001 s. 24.

³³ Nørby udvalget, Rapport om god selskabsledelse i Danmark, 2001 s. 24.

imellem de opgaver, der påhviler henholdsvis bestyrelse og direktion. Bestyrelsen i danske selskaber er ikke blot et rent kontrolorgan, men har også en ledelsesfunktion. Derudover forhindrer selskabs-lovgivningen i Danmark ikke et delvist sammenfald mellem direktion og bestyrelse. Dette kan bidrage til at forbedre bestyrelsens adgang til de nødvendige oplysninger³⁴.

I både det ét og to strengede system kan et revisionsudvalg hjælpe bestyrelsen med dens ansvar for styring i relation til finansiel rapportering. Et revisionsudvalg kan hjælpe med at øge effektiviteten af bestyrelsens arbejde, idet udvalget kan fungere som et forberedende organ og sikre, at tidskrævende opgaver i forhold til revision, intern kontrol og risikostyring varetages af udvalget ud fra de retningslinier som er udstukket af bestyrelsen.

Til trods for, at der i Danmark allerede eksisterer anbefalinger om revisionsudvalg i "anbefalinger om god selskabsledelse", så vil det nye lovkrav tvinge de danske virksomheder til at tage stilling til om de skal have et revisionudvalg eller om de opfylder kravene til at lade bestyrelsen udføre revisionsudvalgets opgaver. Lovændringen vil under alle omstændigheder medføre ændringer i bestyrelsesarbejdet i de danske børsnoterede selskaber.

De omfattede virksomheder står overfor en række overvejelser, som skal sikre, at virksomheden kommer godt i gang med etableringen af revisionsudvalget. Der vil givet vis være en række virksomheder, der vil lade den samlede bestyrelse udøve revisionsudvalgets funktioner, men det er spørgsmålet om det er en god ide i meget store og komplekse virksomheder, da bestyrelsen i forvejen er underlagt en lang række opgaver.

I relation til revisor, giver nedsættelsen af revisionsudvalg som sagt en mulighed for tættere kommunikation med bestyrelsen i selskabet. En væsentlig del af revisionsudvalgets opgave er at kommunikere med revisor og stille spørgsmål til revisors arbejde. Det kan tænkes, at der fra revisionsudvalgets side vil komme et større fokus på revisors arbejde samt revisors rapportering til selskabet. Det kan blive en udfordring for revisor at skulle tilfredsstille en mere kompetent og ansvarsbevidst gruppe af bestyrelsesmedlemmer, der har til opgave at løse bestyrelsens arbejdsopgaver i forbindelse med revision.

³⁴ Nørby udvalget, Rapport om god selskabsledelse i Danmark, 2001 s. 25.

Da det nu er revisionsudvalget der har til opgave at lave indstilling til valg af revisor, vil det også være revisionsudvalget det skal foretage forhandlinger om revisionsydelser med de enkelte revisorer. Der kan her være tale om honorarstørrelse og hvilke ydelser der er omfattet af den ordinære revision. Revisor får i denne forbindelse en udfordring i forhold til forhandlingerne med revisionsudvalget.

Indførelsen af revisionsudvalg vil som nævnt helt sikkert medføre en del udfordringer for både virksomhederne og revisorerne. De nye opgaver kan både medføre en større arbejdsbyrde samt at nye strukturer skal indarbejdes i selskabet.

4. Ændringer til Årsregnskabsloven

Folketinget vedtog ligeledes den 3. juni 2008 "L 100" forslag vedrørende ændring af årsregnskabsloven (ÅRL). De vedtagne ændringer har til formål at reducere de administrative byrder for erhvervslivet samt at gennemføre de seneste ændringer til 4. og 7. direktiv om henholdsvis års- og koncernregnskaber.

Lovændringen indeholder blandt andet disse nye bestemmelser:

- krav om redegørelse for virksomhedsledelse i ledelsesberetningen for børsnoterede selskaber og statslige aktieselskaber. Herunder er der krav om, at virksomhederne skal beskrive hovedelementerne i virksomhedens interne kontrol- og risikostyringssystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen.
- Kravet om revision af ledelsesberetningen ophæves.

4.1. Redegørelse for virksomhedsledelse mv.

Som en konsekvens af nye krav i EU's 4. regnskabsdirektiv er der indført et nyt krav til ledelsesberetningen om, at virksomheder i regnskabsklasse D³⁵ skal medtage en redegørelse for virksomhedsledelse med det formål at skabe mere åbenhed og gennemsigtighed i virksomhedens handlinger og beslutninger samt sikre troværdighed ved offentliggørelse af finansielle oplysninger.

Redegørelsen skal som udgangspunkt indeholde følgende oplysninger:

1. Den **kodeks for virksomhedsledelse**, virksomheden er opfattet af (for danske børsnoterede virksomheder - Komiteen for god selskabsledelses anbefalinger om god corporate governance)
2. En beskrivelse af hovedelementerne i virksomhedens **interne kontrol- og risikostyringssystemer** i relation til virksomhedens regnskabsaflæggelse
3. En beskrivelse af **sammensætningen af virksomhedens ledelsesorganer** og deres udvalg (herunder også revisionsudvalg)

³⁵ Klasse D er børsnoterede selskaber og statslige selskaber uanset størrelse.

Ad 1) Kodeks for virksomhedsledelse

Loven foreskriver, at en virksomhed, hvis værdipapirer er optaget til handel på et reguleret marked i et EU/EØS-land, skal medtage en redegørelse for virksomhedsledelse, der omfatter³⁶:

1. *“Oplysning om, hvorvidt virksomheden er omfattet af en kodeks for virksomhedsledelse, med henvisning til den kodeks, virksomheden i givet fald er omfattet af.*
2. *Angivelse af, hvor den i nr. 1 omhandlede kodeks er offentligt tilgængelig.*
3. *Angivelse af, hvilke dele af den i nr. 1 omhandlede kodeks, virksomheden fraviger, og grundene hertil, hvis virksomheden har besluttet at fravige dele af kodeksen (altså følg- eller forklar princippet).*
4. *Angivelse af grundene til, at virksomheden ikke anvender den i nr. 1 omhandlede kodeks, hvis virksomheden har besluttet ikke at anvende kodeksen.*
5. *Henvisning til eventuelle andre kodekser for virksomhedsledelse, som virksomheden har besluttet at anvende i tillæg til eller i stedet for den i nr. 1 omhandlede kodeks, eller som virksomheden frivilligt anvender, med angivelse af tilsvarende oplysninger som de i nr. 2 og 3 anførte.”*

Redegørelsen skal, som det også foreskrives i “Anbefalinger for god selskabsledelse 2005”, jf. regler for udstedere, § 36, gives efter “følg eller forklar”-princippet, der medfører, at selskaberne enten skal følge anbefalingerne eller forklare, hvor anbefalingerne helt eller delvist ikke følges.

Det er op til den enkelte virksomhed at afgøre, hvor de ønsker deres redegørelse om virksomhedsledelse placeret. De har følgende tre muligheder:

1. I ledelsesberetningen
2. I bilag til ledelsesberetningen
3. Ved henvisning til virksomhedens hjemmeside (Redegørelsen skal være tilgængelig på hjemmesiden på det tidspunkt, hvor årsrapporten udsendes til aktionærene m.v.)

Det er ledelsens ansvar, at virksomheden giver de krævede oplysninger om virksomhedsledelse. Det gælder, lige meget hvor virksomheden vælger at placere oplysningerne; i ledelsesberetningen, i bilag til ledelsesberetningen eller på virksomhedens hjemmeside.

³⁶ LOV nr. 516 af 17/06/2008, Lov om ændring af årsregnskabsloven, § 107 b

Ad 2) Intern kontrol- og risikostyring

Virksomheden skal fremover give oplysninger om hovedelementerne i de interne kontrol- og risikostyringssystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen, således at regnskabsbrugerne får adgang til disse oplysninger³⁷.

Der skal ikke gives en detaljeret omfattende redegørelse, men hovedelementerne i eksisterende risikostyringssystemer og interne kontrolforanstaltninger i relation til regnskabsaflæggelsesprocessen skal beskrives på et overordnet niveau.

Der kan være tale om en overordnet beskrivelse af de procedurer eller systemer, som virksomheden har indført i forbindelse med risikostyringen. Her beskrives hvorledes ledelsen løbende identificerer og styrer risici for væsentlige fejl i regnskabsaflæggelsen og interne kontrolsystemer, som er indført i virksomheden til sikring af, at væsentlige fejl i regnskabsaflæggelsen bliver imødegået, opdaget og korrigeret.

Der skal alene gives oplysning om risikostyringssystemer og interne kontroller, som knytter sig til regnskabsaflæggelsesprocessen.

På dette område afviger de nye krav fra "Anbefalinger for god selskabsledelse", der ikke alene begrænser sig til "regnskabsaflæggelsesprocessen", men medtager alle processerne i hele virksomheden.

Interne kontroller og risikostyring i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen er ikke defineret i lovændringen. Her må virksomheden selv definere hvilken begrebsramme de vil benytte. COSO-frameworket³⁸ er internationalt anerkendt og vil derfor kunne anvendes af virksomheden i arbejdet med risikostyring og interne kontroller. COSO Enterprise Risk Management (ERM)³⁹ omhandler risikostyring og er mere bredt end det oprindelige framework. Derfor vil virksomheden også kunne benytte sig af dette framework i forbindelse med deres arbejde med risikostyring.

Vælger virksomheden at anvende COSO ERM, skal de dog være opmærksomme på, at definitionen på risikostyring ikke alene vedrører risici i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen.

³⁷ LOV nr. 516 af 17/06/2008, Lov om ændring af årsregnskabsloven, § 107 b

³⁸ Definition er medtaget i kapitel 1

³⁹ Definition er medtaget i kapitel 1

Ad 3) Sammensætningen af virksomhedens ledelsesorganer

Det sidste punkt i redegørelsen for virksomhedsledelse kan relateres til den ændrede revisorlov om revisionsudvalg, da dette omhandler sammensætningen af virksomhedens ledelsesorganer – herunder også revisionsudvalg.

Virksomheden skal således beskrive, hvorledes ledelsen er sammensat, og ledelsesmedlemmernes funktion. Virksomheden kan fx foretage en opdeling af ledelsen i henholdsvis direktion og bestyrelse med angivelse af det enkelte ledelsesmedlems ansvarsområder i virksomheden. Har virksomhedens bestyrelse fx nedsat et revisionsudvalg eller andre bestyrelsesudvalg, skal virksomheden beskrive sammensætningen af dets medlemmer og deres funktion⁴⁰.

Ovenstående bestemmelse om redegørelse for selskabets sammensætning og funktion af ledelsesorganer, medfører fokus på, hvorledes revisionsudvalgsfunktionens opgaver løftes i selskabet. Dette er tilfældet uanset om udvalget nedsættes som et separat udvalg eller som en del af den samlede bestyrelse.

4.1.1. Eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse

Ad 1) Kodeks for virksomhedsledelse

De danske anbefalinger for god selskabsledelse er i sig selv et kodeks for virksomhedsledelse.

Anbefalingerne for god selskabsledelse er frivillige og ikke-bindende. Anbefalingerne blev som tidligere nævnt i oktober 2005 indarbejdet i Fondsbørsens oplysnings-forpligtelsers § 36, hvori følgende regel fremgår:

“Danske selskaber skal i deres årsrapport give en redegørelse for, hvorledes de forholder sig til Anbefalingerne for god selskabsledelse, som er en del af dette regelsæt. Selskaberne skal anvende ”følg eller forklar“-princippet ved udarbejdelsen af redegørelsen”

På dette punkt er ændringen i årsregnskabsloven i overensstemmelse med de allerede eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse. Med den nye lovændring af årsregnskabsloven, kan det siges at en del af anbefalingerne er gjort til lov, dog fortsat efter ”følg eller forklar-princippet”.

⁴⁰ LOV nr. 516 af 17/06/2008, Lov om ændring af årsregnskabsloven, § 107 b.

Ad 2) Intern kontrol- og risikostyring

I de eksisterende "Anbefalinger for god selskabsledelse", afsnit VII er der et afsnit om risikostyring. Heraf fremgår følgende:

"Effektiv risikostyring er en forudsætning for, at bestyrelsen på bedst mulig måde kan udføre de opgaver, som det påhviler den at varetage. Det er derfor væsentligt, at bestyrelsen påser, at der etableres hensigtsmæssige systemer til styring af risici og i øvrigt sørger for, at sådanne systemer til enhver tid opfylder selskabets behov"⁴¹.

Formålet med risikostyringen er blandt andet at udvikle og fastholde en forståelse i organisationen af virksomhedens strategiske og operationelle mål, herunder at identificere de kritiske succesfaktorer for opnåelse af mål. Virksomheden skal analysere de muligheder og udfordringer, som er knyttet til realiseringen af ovennævnte mål og risikoen for, at de ikke opfyldes. Og de skal analysere de væsentlige aktiviteter, der finder sted i virksomheden for at identificere de risici, der er knyttet hertil. Til sidst skal virksomheden fastlægge hvor risikovillig den er.

Det anbefales, at bestyrelse og direktion ved udarbejdelsen af selskabets strategi og overordnede mål identificerer de væsentligste forretningsmæssige risici, der er forbundet med realiseringen heraf. Direktionen bør på baggrund af de identificerede risici udarbejde en plan for virksomhedens risikostyring til bestyrelsens godkendelse, og bør løbende rapportere til bestyrelsen med henblik på, at den systematisk kan følge udviklingen inden for de væsentlige risikoområder. Det anbefales, at selskabet i sin årsrapport oplyser om selskabets risikostyringsaktiviteter.

Der er ligeledes i de eksisterende "Anbefalinger for god selskabsledelse", afsnit VIII et afsnit om revision⁴², som omhandler bestyrelsens arbejde i forbindelse med sikring af en kompetent og uafhængig revision. Det anbefales blandt andet, at bestyrelsen mindst én gang årligt gennemgår og vurderer de interne kontrolsystemer i selskabet samt ledelsens retningslinier herfor og overvågning heraf, og at bestyrelsen overvejer, i hvilket omfang en intern revision kan bistå bestyrelsen hermed.

I selskaber med komplekse regnskabs- og revisionsmæssige forhold anbefales det, at bestyrelsen overvejer, hvorvidt der skal etableres et revisionsudvalg til

⁴¹ Fondsbørsens komité for god selskabsledelse, Anbefalinger for god selskabsledelse af 15. august 2005, afsnit VI opdateret den 6. februar 2008, 2008, s. 11

⁴² Fondsbørsens komité for god selskabsledelse, Anbefalinger for god selskabsledelse af 15. august 2005, afsnit VI opdateret den 6. februar 2008, 2008, s. 12

forberedelse af bestyrelsens behandling af revisions- og regnskabsmæssige forhold. Der er udarbejdet et bilag A til "Anbefalinger for god selskabsledelse" om revisionsudvalg, som jeg har behandlet ovenfor i afsnit 4.1.1.

Ad 3) Sammensætningen af virksomhedens ledelsesorganer

Af de eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse afsnit V om bestyrelsens sammensætning fremgår, at:

"Det er væsentligt, at bestyrelsen er sammensat på en sådan måde, at den på en effektiv og fremadrettet måde er i stand til at varetage sine ledelsesmæssige, herunder de strategiske opgaver i selskabet, og samtidig være en konstruktiv og kvalificeret sparringspartner for direktionen. Det er ligeledes væsentligt, at bestyrelsen altid handler uafhængigt af særinteresser. Bestyrelsen må løbende sikre sig, at dens sammensætning og arbejdsform afspejler de krav, selskabets aktuelle situation og forhold stiller."

Det fremgår ikke decideret, at virksomheden skal beskrive ledelsesorganernes sammensætning. Men der fremgår en række anbefalinger til hvorledes det er hensigtsmæssigt at sammensætte sin bestyrelse blandt andet inden for områderne: Rekruttering og valg af bestyrelsesmedlemmer, Antallet af bestyrelsesmedlemmer, Bestyrelsens uafhængighed samt anvendelse af bestyrelsesudvalg (komitéer). Derudover fremgår det, at væsentlige punkter i bestyrelsesudvalgets kommissorium bør oplyses i årsrapporten, navnene på medlemmerne samt antallet af møder bør endvidere oplyses.

4.1.2. Sammenhæng mellem ændret lovgivning og eksisterende anbefalinger

Der er som det fremgår af ovenstående to afsnit en del sammenhænge mellem den ændrede lovgivning samt de allerede eksisterende anbefalinger om god selskabsledelse.

Jeg har nedenfor i tabel 4.1 oplistet hvilke ligheder og forskelle der er mellem den ændrede årsregnskabslov og de eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse.

Tabel 4.1. Sammenhængen mellem ændret årsregnskabslov og eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse

Krav/Område	Årsregnskabsloven	Anbefalinger for god selskabsledelse
Kodeks for virksomhedsledelse	Medtage en redegørelse for virksomhedsledelse	Anbefalingerne i sig selv en kodeks for virksomhedsledelse
	"følg eller forklar"-princippet	"følg eller forklar"-princippet
	<ul style="list-style-type: none"> • I ledelsesberetningen • I bilag til ledelsesberetningen • Ved henvisning til virksomhedens hjemmeside 	Danske selskaber skal i deres årsrapport give en redegørelse for, hvorledes de forholder sig til Anbefalingerne for god selskabsledelse
Intern kontrol- og risikostyring	Oplysninger om hovedelementerne i de interne kontrol- og risikostyringsystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen. Det skal ikke gives en detaljeret omfattende redegørelse, men hovedelementerne i eksisterende risikostyringsystemer og interne kontrolforanstaltninger i relation til regnskabsaflæggelsesprocessen skal beskrives på et overordnet niveau.	"Anbefalinger for god selskabsledelse 2005", begrænser sig ikke alene til "regnskabsaflæggelsesprocessen", men medtager alle processerne i hele virksomheden.
Sammen-sætningen af virksomhedens ledelsesorganer	Virksomheden skal beskrive, hvorledes ledelsen er sammensat, og ledelsesmedlemmernes funktion.	Væsentlige punkter i bestyrelsesudvalgets kommissorium bør oplyses i årsrapporten, navnene på medlemmerne samt antallet af møder bør endvidere oplyses.

Sammenholdes ændringerne med årsregnskabsloven til de eksisterende anbefalinger på området, konstateres det at der er en del ligheder, men dog også visse forskelle.

Årsregnskabsloven gør det nu til lov, at virksomheden skal medtage en redegørelse om kodeks for virksomhedsledelse. Dette var dog i forvejen et krav for børsnoterede virksomheder i Fondsbørsens oplysningsforpligtelses § 36, hvori det fremgår at:

"Danske selskaber skal i deres årsrapport give en redegørelse for, hvorledes de forholder sig til Anbefalingerne for god selskabsledelse, som er en del af dette regelsæt. Selskaberne skal anvende "følg eller forklar"-princippet ved udarbejdelsen af redegørelsen"

Følg eller forklar-princippet var også allerede et krav i Fondsbørsens oplysningsforpligtelser, så på dette område er der heller ingen forskel over til den ændrede årsregnskabslov.

På området omkring interne kontrol- og risikostyringssystemer er der en forskel mellem årsregnskabsloven og de eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse. Årsregnskabsloven fokuserer alene på oplysninger om hovedelementerne i de interne kontrol- og risikostyringssystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen, hvor "Anbefalinger for god selskabsledelse 2005", ikke alene begrænser sig til "regnskabsaflæggelsesprocessen", men medtager alle processerne i hele virksomheden.

På området omkring sammensætningen af virksomhedens ledelsesorganer gør årsregnskabsloven det til et krav, at virksomheden skal beskrive, hvorledes ledelsen er sammensat, og ledelsesmedlemmernes funktion. I de eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse fremgår en række anbefalinger til hvorledes det er hensigtsmæssigt at sammensætte sin bestyrelse mv., det fremgår ikke decideret, at ledelsesmedlemmerne funktion skal beskrives. Dog fremgår det, at væsentlige punkter i bestyrelsesudvalgets kommissorium bør oplyses i årsrapporten, navnene på medlemmerne samt antallet af møder bør endvidere oplyses.

Alt i alt er der ikke med den ændrede årsregnskabslov meget nyt under solen, hvis der sammenholdes med de eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse. Dog er en del af områderne nu gjort til lovkrav, således at virksomheden ikke kan vælge at undlade disse oplysninger i deres årsrapporter. Dette kan give nogle udfordringer både for virksomhederne, men også for revisor.

4.1.3. Ændringens betydning i relation til revisor

Revisor skal efter lovforslaget ikke revidere, men alene foretage "konsistens check" af oplysningerne, hvis de medtages i ledelsesberetningen eller i et bilag hertil, som jeg også beskriver nedenfor i afsnit 4.2.

Ad 1) Kodeks for virksomhedsledelse

Lovændringen er i skrivende stund, stadig så ny, at der ikke er lavet undersøgelser for, hvilken indflydelse ændringerne har fået på virksomhederne og deres revisorer.

Det må forventes, at lovændringen vil styrke virksomhedernes beskrivelser og forklaringer af afvigelser fra "Anbefalinger for god selskabsledelse".

Revisors rolle i forbindelse med kodeksen for virksomhedsledelse vil alene være at påse om virksomheden har medtaget en sådan redegørelse. Enten i ledelsesberetningen, i bilag til ledelsesberetningen eller ved henvisning til virksomhedens hjemmeside.

Ad 2) Intern kontrol- og risikostyring

I relation til det nye krav om en beskrivelse af hovedelementerne i virksomhedens **interne kontrol- og risikostyringssystemer** i relation til virksomhedens regnskabsaflæggelse kan det siges, at der er sket en udvidelse af ledelsens ansvar. Det har ikke tidligere været et krav at der blev givet oplysninger på området. Det er ligeledes ledelsens ansvar at sikre, at der foreligger den nødvendige dokumentation for de afgivne oplysninger.

Revisors vil skulle sammenholde de oplysninger i redegørelsen om de interne kontrol- og risikostyringssystemer med oplysninger, som revisor er bekendt med ved sin revision af årsregnskabet. Revisor skal ikke foretage en særskilt revision i forbindelse hermed. Revisor skal dog fortsat rapportere om væsentlige forhold, som måtte være opstået i forbindelse med revisionen, herunder eventuelle svagheder i den interne kontrol.

Revisionsstandard RS 315 og RS 330 omhandlende henholdsvis "Forståelse af virksomheden og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation" samt "Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici", er revisionsstandarder, som revisor allerede i dag skal følge i deres revisionsarbejde. Virksomhedens egen risikovurderingsproces er medvirkende til at revisor kan danne sig et risikobillede. Herigennem danne sig et overblik over, hvor og hvilke interne kontroller, der kan være interessante at kigge på.

Ad 3) Sammensætningen af virksomhedens ledelsesorganer

Bestemmelsen om redegørelse for selskabets sammensætning og funktion af ledelsesorganer, medfører blandt andet fokus på, hvorledes revisionsudvalgsfunktionens opgaver løftes i selskabet. Det vurderes ikke at få den store indflydelse for revisor, at der nu skal redegøres for selskabets sammensætning og funktion af ledelsesorganer, dog bør revisor forholde sig til om sammensætningen er forsvarlig i relation til medlemmernes kompetencer og uafhængighed.

4.2. Ophævelse af kravet om revision af ledelsesberetningen

Med den ændrede ÅRL ophæves § 135, stk. 5, 1. pkt., og i stedet indsættes:

”Revisionspligten efter stk. 1, 1. pkt., omfatter ikke ledelsesberetningen og de supplerende beretninger, som indgår i årsrapporten, jf. § 2, stk. 1 og 2. Revisor skal dog afgive en udtalelse om, hvorvidt oplysningerne i ledelsesberetningen er i overensstemmelse med årsregnskabet og et eventuelt koncernregnskab”.

Anvendelsesområdet af den nye revisorlov er tilpasset til denne ændring af årsregnskabsloven, hvor ledelsesberetningen ikke længere skal være omfattet af revisionspligten. I stedet for skal revisor fremover afgive en udtalelse om ledelsesberetningen⁴³.

4.2.1. Ændringens betydning i relation til revisor

Ovenstående lempelse i relation til ledelsesberetningen har den betydning i forhold til revisor at de ikke længere skal revidere en corporate governance redegørelse, der er placeret som en del af ledelsesberetningen.

Tidligere omfattede den lovpligtige revision alle lovpligtige bestanddele af årsrapporten, jf. ÅRL § 135, hvilket også inkluderede ledelsesberetningen. Ledelsesberetningen skulle revideres med høj grad af sikkerhed, hvilket kunne give revisor en del udfordringer, da det kunne være svært at forholde sig til rimeligheden i selskabernes ”følg eller forklar”-rapportering.⁴⁴ Den tidligere danske revisionspligt i forhold til ledelsesberetningen var da også i international sammenhæng helt enestående.

⁴³ Englev, Niels Erik; Den nye revisorlov – hvad er det væsentlige fokus; R&R Online; RR.2008.09.0010

⁴⁴ Johansen, Thomas Riise, Corporate governance og revisor – konsekvenser af aktuelle Corporate governance indsatser, Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1, side 11, 2006

5. De danske krav kontra internationale vejledninger mv.

Jeg har nu gennemgået de danske ændringer i hhv. Revisorloven og Årsregnskabsloven samt set på allerede eksisterende anbefalinger på området i form af Fondsbørsens komité for god selskabsledelses "Anbefalinger for god selskabsledelse". Jeg vil nu analysere på sammenhængen over til eksisterende kodekser og lovgivning i et internationalt perspektiv og se på hvilke erfaringer der er gjort i udlandet på lignende områder. Erfaringerne gjort i udlandet vil kunne indgå i forbindelse med det praktiske arbejde, som både revisor og virksomhederne står overfor i forbindelse med implementeringen af den ændrede lovgivning, der som behandlet i kapitel 3 og 4 omfatter følgende:

1. Børsnoterede virksomheder skal indføre revisionsudvalg (Revisorloven).
2. Redegørelse for virksomhedsledelse, herunder beskrivelse af virksomhedens interne kontrol- og risikostyringssystemer samt sammensætningen af ledelsesorganer, (ÅRL).
3. Ophævelse af kravet om revision af ledelsesberetningen, (ÅRL).

Først vil jeg kort opridse den internationale udvikling der har været i henholdsvis Storbritannien og i USA, hvorefter jeg løbende vil drage paralleller og sammenligninger over til den ændrede danske lovgivning på området.

5.1. Rapporter fra Storbritannien og USA

Storbritannien kan på mange måder ses som førende indenfor arbejdet med corporate governance. De var et af de første lande som med Cadbury rapporten fra 1992 kom med nogle nedskrevne retningslinier og anbefalinger for god selskabsledelse. Cadbury rapportens anbefalinger er kendetegnet ved at have fokus på kontrolaspektet, hvor økonomisk rapportering, ansvarlighed, bestyrelsens sammensætning og arbejdsformer er de primære mekanismer. Anbefalingerne har dannet grundlaget for adskillige europæiske corporate governance kodekser – heriblandt også de danske anbefalinger fra Nørbyudvalget.

Der er siden Cadburyrapporten udgivet adskillige arbejder om corporate governance i Storbritannien. Cadbury rapporten (1992) blev senere efterfulgt af Greenbury rapporten (1995), Hampel rapporten (1998), The Combined Code

(1998/2000 ajourført i 2003 og 2006), Turnbull rapporten (1999), Higgs rapporten (2003) og Smith rapporten (2003)⁴⁵.

Anbefalingerne i The Combined Code er gældende for virksomheder der er noteret på London Stock Exchange. I såvel Cadbury rapporten som i The Combined Code understreges det, at bestyrelserne er ansvarlige over for selskabernes aktionærer og i The Combined Code fremhæves endvidere betydningen af, at bestyrelsen udøver en effektiv kontrol med selskabet og at bestyrelsen har den nødvendige assistance stillet til dens rådighed. I The Combined Code fremgår det, at bestyrelsen skal sørge for, at der er et forsvarligt system af interne kontroller til at beskytte aktionærernes investeringer og selskabets aktiver. Bestyrelsen har ligeledes til opgave at sikre etablering af formelle og gennemskuelige retningslinjer for regnskabsaflæggelsen og det interne kontrolsystem.

De britiske anbefalinger er kendetegnet ved, at ledelserne i virksomhederne skal forholde sig til risikostyring og interne kontroller på en overordnet og individualiseret måde. Efterlevelsen af anbefalingerne er frivillige, men selskaberne skal rapportere om hvorvidt anbefalingerne følges eller ej.

USA har ikke været ligeså meget fremme i skoene som Storbritannien, med hensyn til at udgive anbefalinger om god corporate governance. USA har derimod som en reaktion på blandt andet Enron skandalen valgt at lovgive på området. Sarbanes-Oxley Act (SOX) blev i 2002 vedtaget, med det formål at genoprette investorernes tillid til kapitalmarkederne. Regelsættet retter sig mod de børsnoterede selskaber og indeholder krav til blandt andet revisionsudvalg, revisors uafhængighed og overvågning af revisionsbranchen. I rapportens sektion 404 findes kravene om at ledelsen og revisor skal afgive en erklæring om intern kontrol. Ledelsen i børsnoterede selskaber, skal årligt rapportere om kvaliteten af selskabets interne kontroller i forbindelse med den finansielle rapportering og selskabets revisor skal erklære sig om ledelsens vurdering.

5.2. Bestyrelsens rolle og revisionsudvalg

De internationale anbefalinger, der foreligger omkring anvendelsen af revisionsudvalg, opstiller en række formål med et revisionsudvalg. Der kan ud fra de britiske rapporter på området⁴⁶, identificeres fem overordnede formål:

⁴⁵ For en uddybning af indholdet i de enkelte rapporter – se bilag 1.

⁴⁶ Cadbury rapporten og Smith rapporten

1. Skabe større tillid hos shareholders og stakeholders.

En større grad af tillid til virksomhedens finansielle og ikke finansielle rapportering kan have en direkte påvirkning på det finansielle resultat af virksomheden. Derfor har dette formål stor betydning for en bestyrelses overvejelser omkring oprettelsen af et revisionsudvalg.

2. Styrkelse af ekstern revisors uafhængighed.

Hvis der hersker tvivl omkring den eksterne revisors uafhængighed, kan det mindske interessenternes tiltro til revisors arbejde.

3. Styrke den interne revision.

Oprettelsen af et revisionsudvalg vil give den interne revision et tættere samarbejde med bestyrelsen hvilket kan resultere i bedre interne kontroller, der i højere grad følger den overordnede strategi fastsat af bestyrelsen.

4. Effektivisering af bestyrelsens arbejdsopgaver.

Bestyrelsesmedlemmerne i en større virksomhed har oftest mange og krævende arbejdsopgaver. Ved oprettelsen af et revisionsudvalg er det kun medlemmerne af denne, der behøver at sætte sig grundigt ind i opgaverne, der vedrører revision. Det skal dog nævnes, at de resterende bestyrelsesmedlemmer stadig er ansvarlige for de opgaver, der bliver varetaget af revisionsudvalget. Ved en sådan opdeling af arbejdsopgaverne bliver det muligt for bestyrelsen at være mere effektive, hvilket må være ønskværdigt.

5. Bedre kvalitet af den finansielle rapportering.

Et mere intenst arbejde med revisionsopgaverne i en virksomhed vil, alt andet lige, føre til en bedre kvalitet af den finansielle årsrapport. Dette vil selvfølgelig være et mål i sig selv, ikke mindst for den eksterne revisor.

Higgs rapporten (supplerende vejledning til Combined Code) fra 2003 har fokus på eksterne bestyrelsesmedlemmers rolle og funktion. Den angiver tre grundlæggende opgaver for de eksterne bestyrelsesmedlemmer⁴⁷:

- *“Skabende ledelse af virksomheden indenfor rammerne for fornuftige og effektive kontroller, der gør at risici bliver vurderet og styret*
- *Sætte virksomhedens strategiske mål, sikre at de finansielle og menneskelige ressourcer er til stede for målopfyldelsen og gennemgå samt vurdere ledelsens præsentationer.*
- *Sætte virksomhedens værdier og standarder og sikre forståelse for og overholdelse af dets forpligtelser i forhold til aktionærer og andre interessenter.”*

Smith-rapporten (supplerende vejledning til Combined Code) ligeledes fra 2003 fokuserer på den rolle eksterne bestyrelsesmedlemmer kan udfylde i et revisionsudvalg. Risikostyring er i de britiske rapporter tæt forbundet med bestyrelsens funktion.

Den amerikanske Sarbanes-Oxley Act (SOX), section 301 indeholder ligeledes regler omhandlende revisionskomiteer. Revisionskomiteen har blandt andet ansvaret for at kommunikere med selskabets revisor, herunder at udnævne og forhandle honorar med den valgte revisor. Komiteen skal derudover fungere som den bestemmende part hvis der opstår uoverensstemmelser mellem selskabets ledelse og revisor⁴⁸.

5.2.1. Sammenhængen mellem internationale vejledninger mv. og ændret lovgivning i Danmark vedr. revisionsudvalg

Nedenfor har jeg oplistet sammenhængene mellem lovændringen i revisorloven samt “anbefalingerne for god selskabsledelse” indenfor udvalgte områder. Jeg har ligeledes valgt at medtage den britiske, “The Combined Code” og reglerne i “SOX” vedr. revisionsudvalg.

De internationale arbejder er på nogle områder mere uddybende end de danske regler og derfor vil kunne bruges i Danmark som fortolkningsbidrag i det praktiske arbejde.

⁴⁷ Jørgen Valther Hansen, Lars Hansen, Thomas Riise Johansen, Henrik Holmark, Peter Schrøder, Christian Schwenn Johansen, Risikostyring i et Corporate governance perspektiv, 2006, Ernst & Young, s. 54

⁴⁸ Sarbanes-Oxley Audit Guide, <http://www.soxtoolkit.com/sox-aud.htm>

Tabel 5.1. Sammenhæng vedr. revisionsudvalg revisorlov, anbefalinger for god selskabsledelse, The Combined Code og SOX

	Revisorlov	Anbefalinger god selskabsledelse	The Combined Code	SOX
Antal medlemmer	Mere end ét medlem	Mindst 3 personer. (i selskaber med små bestyrelser, dog mindst 2)	Mindst 3 personer. (i selskaber med små bestyrelser, dog mindst 2)	Mindst 3 personer.
Uafhængighed	Mindst ét medlem skal være uafhængig af virksomheden (bortset fra mindre virksomheder)	Flertallet af udvalgets medlemmer bør være uafhængige. Ledelsesmedlemmer bør kun deltage i udvalgets møder efter opfordring fra udvalget	Alle medlemmer skal være uafhængige "non-executive directors"	Medlemmer af revisionsudvalget skal være uafhængige
Særlige kompetencer	Mindst ét medlem skal have kvalifikationer inden for regnskab eller revision	Medlemmerne skal tilsammen råde over en sådan sag-kundskab og erfaring, at de har en opdateret indsigt og erfaring med børsmot. selskabers finansielle forhold samt regnskabs- og revisionsforhold	Mindst ét medlem skal have relevant finansiell erfaring	Et medlem skal være finansiell ekspert. Hvis dette ikke er tilfældet, skal det begrundes i årsrapporten
Valg af revisor	Bestyrelsens forslag om valg af revisor baseres på en indstilling fra revisionsudvalget	Bestyrelsen/revisionsudvalget bør efter samråd med direktionen foretage en konkret og kritisk vurdering af revisors uafhængighed og kompetence m.v. til brug for indstilling til generalforsamling om valg af revisor	Bestyrelsens forslag om valg af revisor baseres på en indstilling fra revisionsudvalget	Direkte ansvar for at udnævne revisor
Aftale med revisor	Overvåge og kontrollere revisors uafhængighed, herunder særligt leveringen af særlige tjenesteydelser til virksomheden	Revisionsaftalen og den tilhørende honorering af revisor bør aftales mellem selskabets bestyrelse og revisor	Revisionsudvalget skal have procedurer der sikrer revisors uafhængighed. Godkende honorering og vilkår for den eksterne revisor	Revisionsudvalget har ansvaret for honorering af revisor, forhåndsgodkende alle ydelser fra revisionsfirmaer via revisions-aftale, tilsyn med revisor, at afgøre tvister mellem daglig ledelse og revisor
Kommunikation revisor / bestyrelse (revisionsudvalg)	Revisor skal føre en revisions-protokol i virksomheder, hvis årsregnskab m.v. revideres. Der fremgår ikke noget om revisionsudvalgets rapportering til bestyrelsen	I forbindelse med at bestyrelsen sammen med revisor gennemgår årsrapporten bør regnskabspraksis på de væsentligste områder samt væsentlige regnskabsmæssige skøn særligt drøftes. Resultatet af revisionen bør drøftes på møder med bestyrelsen med henblik på at gennemgå revisors observationer og konklusioner eventuelt baseret på et udkast til revisionsprotokollat	Revisionsudvalget skal rapportere til bestyrelsen om væsentlige forhold	Revisor skal rapportere følgende til revisionskomiteen: - Kritiske regnskabsprincipper og praksis, som planlægges anvendt - Alle væsentlige alternative regnskabsprincipper og oplysninger, som har været drøftet og fravalgt ved aflæggelsen af årsregnskabet Rapportering skal indeholde revisors anbefalinger samt anden skriftlig rapportering til ledelsen, som har betydning for årsrapporten

Kilder: Meyer, Finn L., Tillæg til Inspi nr. 7/8, 2008 – Revisionsudvalg i praksis. samt Sarbanes-Oxley Audit Guide, <http://www.soxtoolkit.com/sox-aud.htm> og egen tilvirkning.

Når vi taler om antallet af medlemmer i et revisionsudvalg, er der ikke den store forskel på, hvad der fremgår af hhv. dansk lovgivning, de danske anbefalinger, Combined Code og SOX. Revisorloven fremkommer ikke med et egentligt antal af personer, men det fremgår blot at der skal være mere end ét medlem. En international undersøgelse foretaget af KPMG viser at det mest normale antal medlemmer er 3-4 personer og at der ellers er op til 5-6 medlemmer⁴⁹. Det er min opfattelse, at det kommer meget an på virksomhedens størrelse og kompleksitet hvor stort udvalget skal være. Derudover har det også en stor betydning hvor mange ressourcer virksomheden ønsker at bruge på revisionsudvalget.

Der er også generel enighed om at medlemmerne i revisionsudvalget skal være uafhængige af virksomheden.

I revisorloven fremgår endvidere at ét medlem både skal være uafhængigt og have kvalifikationer inden for regnskabsvæsen eller revision. Dette krav skal sikre at *"mindst ét uafhængigt medlem af bestyrelsen eller revisionsudvalget, kan medvirke til, at revisionsudvalget eller bestyrelsen kan udfylde de opgaver revisionsudvalget er pålagt"*⁵⁰.

Det er ikke defineret i revisorloven, hvad det vil sige, at være uafhængig af virksomheden. I bemærkningerne til lovforslaget henvises der til følgende hovedregel:

*"Et ledelsesmedlem bør kun anses for at være uafhængigt, når han eller hun ikke har nogen erhvervsmæssige, familiemæssige eller andre bånd til selskabet ellers dets kontrollerende aktionærer eller disses ledelse, der kan give anledning til en interessekonflikt, som kan påvirke hans eller hendes dømmekraft."*⁵¹

De eksisterende anbefalinger for god selskabsledelse indeholder ligeledes en bestemmelse om hvad der skal til for at et medlem kan anses for uafhængigt. Det må blandt andet ikke have været ansat i selskabet inden for de sidste fem år eller have været medlem af selskabets direktion. Derudover kan familiemæssige forhold og økonomisk interesse i selskabet spille en rolle for om et medlem kan anses for at være uafhængigt eller ej.

⁴⁹ <http://www.kpmg.dk/view.asp?ID=5287>. Den seneste undersøgelse blev gennemført i perioden november 2007 til marts 2008 og er baseret på svar fra i alt 1119 revisionsudvalgsmedlemmer, heraf 9 fra Danmark

⁵⁰ Meyer, Finn L., Tillæg til Inspi nr. 7/8, 2008 – Revisionsudvalg i praksis, s. 5

⁵¹ Meyer, Finn L., Tillæg til Inspi nr. 7/8, 2008 – Revisionsudvalg i praksis, s. 6

De danske regler og anbefalinger er på dette område lidt mildere end de internationale arbejder, da der i revisorloven kun er krav om ét uafhængigt medlem og det i anbefalingerne for god selskabsledelsen fremgår at flertallet af medlemmerne i revisionsudvalget skal være uafhængige. Både "The Combined Code" og "SOX" kræver at alle medlemmerne i revisionsudvalget er uafhængige.

Både den danske lovgivning, de danske anbefalinger, The Combined Code og SOX kræver at mindst ét medlem af revisionsudvalget, skal have særlige kompetencer inden for regnskab og/eller revision.

I bemærkningerne til revisorloven fremgår blandt andet, at det vil være tilstrækkeligt, hvis det uafhængige medlem har opnået sine kvalifikationer gennem fx revisoruddannelsen, har været økonomidirektør, har ledet en intern revisionsafdeling, har erfaring fra medlemskaber af andre revisionsudvalg eller anden tilsvarende relevant erfaring. Kvalifikationerne kan både være opnået i Danmark eller ved arbejde i udlandet. Det afgørende er, at den pågældende har et tilstrækkeligt kendskab til regnskabsstandarder mv. Det er virksomhedens samlede bestyrelse, der vurderer hvorvidt udvalgsmedlemmet har den tilstrækkelige kompetence.

I revisorloven findes der ingen oplysningskrav om hvilket medlem der besidder disse særlige kompetencer – ej heller om hvilke særlige kompetencer vedkommende besidder. Der er i revisorloven heller ikke åbnet op for den mulighed, at "ikke-bestyrelsesmedlemmer" kan være medlemmer af revisionsudvalget. Dette er ud fra den betragtning, at udvalget er et bestyrelsesudvalg og at det er bestyrelsen der bevarer det fulde ansvar for de beslutninger der træffes i udvalget.

Det er en generel opfattelse både i de danske og internationale anbefalinger, at bestyrelsen bør vedtage et kommissorium for revisionsudvalget hvori udvalgets ansvarsområder og kompetencer fastlægges. Derudover bør valg af revisor baseres på indstilling fra revisionsudvalget. I den amerikanske SOX er revisionsudvalgets opgave dog udvidet på dette område, idet revisionsudvalget har det direkte ansvar for at udnævne revisor.

Der er i de forskellige vejledninger enighed om, at revisionsudvalget skal overvåge og kontrollere revisors uafhængighed, herunder leveringen af særlige tjenesteydelser til virksomheden samt at revisionsaftalen og den tilhørende

honorering af revisor bør aftales mellem selskabets bestyrelse/revisionsudvalg og revisor.

Rapporteringen fra revisor til bestyrelse anvendes allerede i Danmark gennem revisionsprotokollen. Med indførelsen af revisionsudvalg kan det formodes, at der kommer mere fokus på denne kommunikation i de kommende år. Det kan dog være, at revisor nu i visse tilfælde kommunikerer direkte med revisionsudvalget i stedet for direkte til bestyrelsen.

Særligt i den amerikanske lovgivning er der fokus på, at revisor skal rapportere direkte til revisionskomiteen om kritiske regnskabsprincipper og praksis, som planlægges anvendt. Rapporteringen skal indeholde revisors anbefalinger samt anden skriftlig rapportering til ledelsen, som har betydning for årsrapporten.

I Danmark har vi ikke regler om en såkaldt whistleblowing-funktion. I både England og USA er der regler om, at revisionsudvalget påser, at der er etableret en whistleblowing procedure. En whistleblowing funktion går ud på, at revisionsudvalget gennemgår de procedurer der er etableret i selskabet, således at medarbejdere fortroligt kan oplyse om bekymringer om mulige forhold af besvigelser mv. I Danmark kunne vi overveje at lade os inspirere af sådan en funktion.

5.2.2. Hvad kan Danmark bruge fra de internationale vejledninger mv. vedr. revisionsudvalg?

Som det fremgår af ovenstående, er der en vis sammenhæng imellem den danske lovgivning, de danske anbefalinger, "The Combined Code" og SOX hvad angår revisionsudvalg. Men hvad kan vi i Danmark bruge fra de internationale arbejder i vores arbejde med revisionsudvalg?

Revisionsudvalg har som nævnt deres oprindelse i det en-strengede ledelsessystem, hvor det er revisionsudvalgets formål, at sikre, at kontrolopgaven og dialogen med revisionsfunktionen varetages af uafhængige ledelsesmedlemmer.

Det er min opfattelse at et revisionsudvalg både i det ét og to strengede system kan hjælpe bestyrelsen med dens ansvar for styring i relation til finansiell rapportering. Et revisionsudvalg kan hjælpe med at øge effektiviteten af bestyrelsens arbejde, idet udvalget kan fungere som et forberedende organ og

sikre, at tidskrævende opgaver i forhold til revision, intern kontrol og risikostyring varetages af udvalget ud fra de retningslinier som er udstukket af bestyrelsen.

Når vi taler om antallet af medlemmer i et revisionsudvalg samt uafhængighed, er de danske regler en lille smule mildere end de internationale arbejder, da det i revisorloven blot fremgår at der skal være mere end ét medlem i udvalget og der er kun et krav om ét uafhængigt medlem. Grunden til at der er mere fokus på uafhængighed i de internationale arbejder, kan hænge sammen med forskellen i ledelsessystemerne. I bemærkningerne til lovforslaget om den nye revisorlov fremgår det, at danske selskaber har et tostrengt ledelsessystem, hvor bestyrelsen varetager den overordnede ledelse og kontrollerer direktionen, mens direktionen står for den daglige ledelse. Jeg mener, som jeg også har omtalt tidligere, at vi i Danmark har en kombination af det en- og to-strengede ledelsessystem, idet der i dansk ret ikke opereres med en skarp opdeling imellem de opgaver, der påhviler henholdsvis bestyrelse og direktion. Bestyrelsen i danske selskaber er ikke blot et rent kontrolorgan, men har også en ledelsesfunktion. Det er på denne baggrund tilstrækkeligt med kun et uafhængigt medlem af revisionsudvalget. De danske virksomheder kan dog vælge at have mere end ét uafhængigt medlem. Det kommer meget an på størrelsen og typen af virksomheden.

Et af de områder, hvor jeg mener at Danmark kan gøre brug af de internationale vejledninger er området om særlige kompetencer. Det er i Danmark virksomhedens samlede bestyrelse, der vurderer hvorvidt udvalgsmedlemmet har den tilstrækkelige kompetence og der findes ingen oplysningskrav om hvilket medlem der besidder disse særlige kompetencer – ej heller om hvilke særlige kompetencer vedkommende besidder. I SOX skal det fremgå af årsrapporten hvilket medlem af revisionsudvalget der er finansiel ekspert. Hvis der ikke findes en finansiel ekspert, kan det begrundes i årsrapporten hvorfor.

Jeg mener, at det kan være en ulempe at de danske selskaber ikke har oplysningspligt om hvem og hvilke kompetencer der findes i revisionsudvalget. Der kan stilles spørgsmål ved om bestyrelserne i alle tilfælde er kompetente til at vurdere om disse kompetencer er til stede. En undersøgelse foretaget af PWC i England, viser også, at en af udfordringerne for revisionsudvalgene har været at

finde medlemmer der har relevant og ajourført regnskabs- og eller revisionsmæssige kompetencer⁵².

Det er efter min vurdering en klar fordel, at det er revisionsudvalget der har ansvaret for at lave indstilling til bestyrelsen omkring valg af revisor. I modsætning til i USA, har et dansk revisionsudvalg dog ikke et direkte ansvar i forbindelse hermed. Bestyrelsen vil nok sjældent modsætte sig en indstilling fra revisionsudvalget, men i sidste ende er det bestyrelsens ansvar at lave den endelige indstilling til generalforsamlingen.

Et af de andre områder, hvor jeg mener at Danmark kan lade sig inspirere af de internationale vejledninger mv. er omkring kommunikationen mellem bestyrelse, revisionsudvalg og revisor. I USA er der faste rammer for hvad revisor skal rapportere til revisionsudvalget. I Danmark har vi i dag revisionsprotokollen som er en envejs kommunikation fra revisor til bestyrelsen. Revisorlovens § 20 siger, at "revisor skal føre en revisionsprotokol i virksomheder, hvis årsregnskab m.v. revideres." og "I virksomheder, som har et revisionsudvalg, jf. § 31, er revisionsprotokollen endvidere til revisionsudvalgets brug". Revisor skal redegøre for arten og omfanget af de udførte revisionsarbejder og konklusionen herpå.

Jeg mener klart, at Danmark kan søge inspiration fra udlandet når det gælder arbejdet med revisionsudvalg. Dog mener jeg, at vi skal gå lidt dybere end blot at se på internationale anbefalinger og lovgivning på området. Jeg mener, at det også er nødvendigt at se på de erfaringer de udenlandske virksomheder har gjort sig i forbindelse med arbejdet med revisionsudvalg. Dette vil jeg komme nærmere ind på i kapitel 6, hvor jeg ser på eksisterende undersøgelser om revisionsudvalg samt på hvilken inspiration vi i Danmark kan få fra disse undersøgelser.

5.3. Intern kontrol og risikostyring

Indenfor området intern kontrol og risikostyring, har både Storbritannien og USA igen været forgangslande for så vidt angår vejledninger og lovgivning. Den britiske Turnbull-vejledning fra 1999 sætter fokus på intern kontrol og risikostyring af interne og eksterne trusler. Vejledningen er målrettet en anvendelse på bestyrelsesniveau og betragtes som en integreret del af "Combined Code". Turnbull-vejledningen fastlægger ledelsens ansvar for intern kontrol – herunder

⁵² "Revisionsudvalg – kom godt i gang", Holtug, Lars og Jørgensen Friis, Rasmus, April 2008, INFO, Foreningen af Interne Revisorer nr. 38, s.11

etableringen af politikker og sikring af, at de efterleves i organisationen. Turnbull tager udgangspunkt i COSO-rapporten i forbindelse med sin kategorisering af risici. Elementerne i bestyrelsens gennemgang efter Turnbull-vejledningen er vist i bilag 2.

Erfaringerne med Turnbull-vejledningen har generelt været positive. De engelske brugere af vejledningen, mener at én af styrkerne ved Turnbull er, at den er bred i risikoforståelsen og har forretningsmæssig relevans⁵³. Revisor skal vurdere bestyrelsens gennemgang af interne kontroller i virksomheden, men skal ikke afgive en erklæring herom.

Intern kontrol og risiko i SOX tager ligeledes sit udgangspunkt i COSO – dog kun med henblik på ekstern finansiel rapportering. Det amerikanske børstilsyn SEC (US Securities and Exchange Commission), har i henhold til SOX paragraf 404 udarbejdet en regulering omhandlende interne kontroller og risici, som blandt andet kræver, at årsrapporten indeholder en erklæring om ledelsens ansvar for at etablere og vedligeholde en passende intern kontrol over finansiel rapportering for selskabet⁵⁴.

Det er ifølge SOX 404 ledelsens ansvar at etablere en tilstrækkelig intern kontrolstruktur i forbindelse med regnskabsaflæggelsen. Der findes krav om en årlig vurdering af og erklæring om effektiviteten af de etablerede kontroller og procedurer for regnskabsaflæggelse fra ledelsens side. Det er ligeledes ifølge SOX 404 et krav, at selskabets generalforsamlingsvalgte revisors gennemgår og erklærer sig om ledelsens vurdering af og erklæring af etablerede interne kontroller og procedurer for regnskabsaflæggelse.

Turnbull omfatter alle risici mens SOX er afgrænset til at omfatte risici i tilknytning til pålideligheden af den finansielle rapportering.

⁵³ Jørgen Valther Hansen, Lars Hansen, Thomas Riise Johansen, Henrik Holmark, Peter Schrøder, Christian Schvonn Johansen, Risikostyring i et corporate governance perspektiv, 2006, Ernst & Young s. 60.

⁵⁴ Jørgen Valther Hansen, Lars Hansen, Thomas Riise Johansen, Henrik Holmark, Peter Schrøder, Christian Schvonn Johansen, Risikostyring i et corporate governance perspektiv, 2006, Ernst & Young s. 19.

5.3.1. Sammenhængen mellem internationale vejledninger mv. og ændret lovgivning i Danmark vedr. intern kontrol og risikostyring

De nye danske krav i årsregnskabsloven vedrørende intern kontrol og risikostyring svarer i store træk til de krav, der gælder for børsnoterede selskaber i Storbritannien.

I Storbritannien skal der dog tillige gives oplysning vedrørende risikostyring og intern kontrol i relation til overholdelse af love og retningslinjer samt styring af operationelle og strategiske risici.

Intern kontrol og risikostyring, kan jf. COSO-rammearbejdet opdeles i følgende kategorier:

- Drift (Operations)
- Overholdelse af lovgivning mv. (Compliance)
- Financial Reporting (Finansiell rapportering)

Turnbull omhandler risici indenfor alle tre kategorier, hvorimod SOX kun omhandler kontroller vedrørende den finansielle rapportering.

Revisionsudvalgets rolle i Danmark er jf. revisorloven blandt andet, at overvåge regnskabsaflæggelsesprocessen, og om virksomhedens interne kontrolsystem, eventuelle interne revision og risikostyringssystemer fungerer effektivt. Den er således ikke som i USA begrænset til at omfatte overvågning af den finansielle rapportering.

Årsregnskabsloven kræver at selskabet oplyser om hovedelementerne i de interne kontrol- og risikostyringssystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen.

5.3.2. Hvad kan Danmark bruge fra de internationale vejledninger mv. vedr. intern kontrol og risikostyring?

Turnbull-vejledningen, som jeg har gennemgået i afsnit 5.3 kan være en god hjælp for de danske virksomheder, hvis de har brug for inspiration til arbejdet med interne kontrol- og risikostyringssystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen. Væsentlige mangler og svagheder i de interne kontroller er ikke defineret i årsregnskabsloven og heller ikke i de britiske retningslinier. Her vil de danske virksomheder kunne søge inspiration i de amerikanske arbejder. I USA kræves en erklæring fra bestyrelsen om effektiviteten af den interne kontrol samt om eventuelle svagheder eller mangler i den interne kontrol vedrørende den finansielle rapportering med en konklusion med hensyn til resultatet af bestyrelsens vurdering af effektiviteten i selskabets interne kontrol. I USA kræves endvidere, at den uafhængige revisor afgiver en revisorerklæring på ledelsens erklæring.

Derfor kan vi i Danmark bruge Turnbull-vejledningen, når vi vil have et overblik over hele virksomheden hvorimod vi kan bruge SOX til vores fokus på den finansielle rapporteringsdel. En af de store forskelle på Turnbull og SOX er som nævnt, at Turnbull er en vejledning for bestyrelsen og SOX 404 er et krav om at ledelsen erklærer sig om effektiviteten af intern kontrol.

Det er ikke hensigten med nærværende afhandling at behandle de internationale vejledninger mv. dybdegående, men blot at oplyste hvor de danske virksomheder kan søge inspiration. I modsætning til ændringerne i revisorloven er ændringerne i årsregnskabsloven en større udfordring for selve virksomheden end for virksomhedens revisor. Da afhandlingens formål er at se på de udfordringer der er for revisor, vil jeg ikke behandle området omkring virksomhedernes rapportering omkring interne kontroller og risikostyring nærmere.

5.4. *Ophævelse af kravet om revision af ledelsesberetningen*

Internationalt har der ikke været krav eller tradition for, at revisor skal revidere ledelsesberetningen. Dette krav har siden 2001 været et særligt krav i Danmark. Lempelse af revisionspligten af ledelsesberetningen betyder altså at vi i Danmark mere lægger os op at de internationale tendenser.

6. Eksisterende undersøgelser omkring revisionsudvalg og udfordringer for revisor

I dette kapitel har jeg valgt at inddrage eksisterende undersøgelser der er foretaget omkring revisionsudvalg, for at se om disse kan give inspiration til det danske arbejde med revisionsudvalg. Derudover har jeg sammenstillet nogle af de udfordringer, som jeg er kommet frem til at revisor står overfor i forbindelse med de foretagne lovændringer – disse vil ligeledes blive behandlet mere dybdegående i min konklusion i kapitel 7.

6.1. Eksisterende undersøgelser om revisionsudvalg

De fleste store revision- og rådgivningsfirmaer, har lavet internationale undersøgelser omhandlende revisionsudvalg. Jeg har valgt at inddrage undersøgelser foretaget af henholdsvis KPMG og Ernst & Young. Derudover har Center for audit quality lavet en undersøgelse "Report on the Survey of Audit Committee Members", som jeg ligeledes vil behandle i dette kapitel. Til sidst har jeg valgt at inddrage en artikel "The Corporate Governance Effects of Audit Committees" skrevet af Turley og Zaman fra 2004, hvor man undersøgt effekten af revisionskomiteer indenfor 4 områder: Strukturelle forhold, revisionsfunktionen, kvaliteten af den finansielle rapportering samt hvorledes selskabet performer.

6.1.1. KPMG undersøgelse

Den internationale undersøgelse fra KPMG's Audit Committee Institute: Global Audit Committee Survey 2008 viser, at der selv efter flere års erfaring med revisionsudvalg kan være behov for justeringer og tilpasninger.

Den seneste undersøgelse⁵⁵, der er gennemført i perioden november 2007 til marts 2008 viser følgende væsentlige resultater:

"Revisionsudvalg har typisk 3-4 medlemmer (69 %) – 24 % har 5-6 medlemmer.

Der har været en svag stigning i antallet af møder. Gennemsnitligt er antallet steget fra 6,0 forrige år til 6,4 sidste år. USA ligger højest med 8 møder og Europa på 5,1 i gennemsnit.

⁵⁵ Er baseret på svar fra i alt 1119 revisionsudvalgsmedlemmer, heraf 9 fra Danmark.

40 % brugte under 50 timer på arbejdet i revisionsudvalget, 41 % brugte mellem 50-100 timer, 12 % mellem 101-150 timer, kun få brugte mere tid. Formanden for udvalget bruger gennemsnitligt mere tid. 39 % af formændene bruger over 100 timer på opgaven.

Næsten alle (92 %) mener, at revisionsudvalget arbejder mere effektivt i dag end for fem år siden.

Et flertal (62 %) mener, at revisionsudvalget effektivt afklarer uoverensstemmelser mellem ledelsen og revisor (i Europa dog kun 54 %).

Risikostyring og vurdering af regnskabsmæssige forhold er fortsat øverst på dagsordenen.

Blandt de områder revisionsudvalgene beskæftiger sig med ventes IT og IT-risici at få større fokus i de kommende år.

Det er oftest virksomhedens CFO, der har det primære ansvar for at hjælpe revisionsudvalget med at sætte dagsordenen.

71 % peger på, at der er skabt væsentlige forbedringer i kommunikationen med revisor gennem de sidste to-tre år.

Mindre end halvdelen er tilfredse med kvaliteten af rapporteringen fra revisionsudvalget til bestyrelsen⁵⁶.

De 10 højest prioriterede emner, som ventes at optage revisionsudvalgene for 2008 er ifølge den foretagne undersøgelse: Risikostyring, Regnskabsmæssige skøn og estimater, Interne kontroller, IT og datasikkerhed, Regeloverholdelse, Virksomhedens strategi, Effektiviteten af den interne revisor, effektiviteten af den eksterne revision, Risikoen for besvigelser samt skattemæssige forhold.

6.1.2. Ernst & Young undersøgelse

I perioden august til november 2006 gennemførte Ernst & Young en lignende undersøgelse omkring revisionsudvalg. Undersøgelsen er baseret på svar indhentet fra 176 virksomheder rundt omkring i hele verden. Undersøgelsen kan opdeles i to områder:

- Risikoforhold
- Revisionsudvalgets ansvar, ressourceforbrug og uddannelse

⁵⁶ <http://www.kpmg.dk/view.asp?ID=5287>

Risikoforhold⁵⁷

78 % af de adspurgte mente, at have velfungerende processer i deres virksomhed til at identificere og styre risiciene i virksomheden.

Mere end halvdelen (57 %) mente dog også, at der blev brugt 20 % eller mindre tid på at snakke om risiko på revisionsudvalgsmøderne. 8 % af de adspurgte revisionsudvalg modtog månedlige risikoopdateringer, hvorimod 44 % modtog kvartalsvise risikoopdateringer.

De adspurgte svarede, at de risici som oftest blev uddelegeret til revisionsudvalgene var; Regnskabs- og rapporteringsforhold, Kapitalforhold, Skat, IT samt Lovgivningsmæssige forhold.

Revisionsudvalgets ansvar, ressourceforbrug og uddannelse⁵⁸

Flertallet af de adspurgte svarede, at revisionsudvalgets hovedansvarsområder er følgende:

- Finansiell rapportering
- Interne kontroller
- Samarbejdet med ekstern revisor
- Forståelse af virksomhedens nøglerisici
- Evaluere intern revision

Til trods for at et af revisionsudvalgets hovedansvarsområder er finansiell rapportering, så svarede kun 25 % af de adspurgte, at de havde en formel beredskabsplan i forhold til at håndtere finansielle fejl, uregelmæssigheder og lovgivningsmæssige udfordringer.

De adspurgte svarede at hvert revisionsudvalgsmedlem i gennemsnit brugte 140 timer på revisionsudvalgsarbejdet om året. Og at formanden bruger ca. 40 timer herudover på årligt basis.

Det er et generelt ønske blandt revisionsudvalgsmedlemmerne, at de ønsker mere uddannelse indenfor områderne: regnskab, rapportering, IT samt lovgivningsmæssige forhold.

⁵⁷ Audit Committee Perspectives, Ernst & Young 2006 Audit Committee survey and industry insights.

⁵⁸ Audit Committee Perspectives, Ernst & Young 2006 Audit Committee survey and industry insights.

Alle de børsnoterede amerikanske virksomheder skal ifølge SOX have mindst én finansiel ekspert i revisionsudvalget. 69 % af de adspurgte svarede at de havde 2 eller flere finansielle eksperter i udvalget.

6.1.3. "Report on the Survey of Audit Committee Members"

The Center for Audit Quality (CAQ) blev nedsat for at skabe en dialog omkring vigtige forhold på det amerikanske kapitalmarked til fordel for investorerne, virksomhederne og revisionsvirksomhederne. Som en del af dette arbejde har CAQ i 2008 udført en undersøgelse omhandlende revisionsudvalg⁵⁹.

Undersøgelsen er udført i perioden januar – februar 2008 og er baseret på svar fra 253 respondenter, som er medlemmer af revisionsudvalg – herunder også formænd samt finansielle eksperter. Siden indførelsen af SOX, er revisionsudvalgsmedlemmerne i de amerikanske virksomheder blevet pålagt et større ansvar i forhold til den finansielle rapportering. Hovedresultaterne i undersøgelsen er oplyst nedenfor. Resultaterne går meget på, hvilket indflydelse indførelsen af SOX har haft, og ikke så meget på det egentlige arbejde med revisionsudvalget. Jeg har dog alligevel valgt at medtage undersøgelsen, idet den kan give svar på om mere regulering på området har været positivt eller negativt, set med revisionsudvalgsmedlemmernes øjne.

Resultater

Undersøgelsen viser, at de adspurgte revisionsudvalgsmedlemmer i USA generelt har tillid til det amerikanske kapitalmarked og til de reviderede finansielle informationer som bliver offentliggjort af de amerikanske børsnoterede virksomheder.

Flertallet mener, at investorerne kan have større tillid til markedet efter indførelsen af SOX, mens en tredjedel ikke mener, at SOX har haft en betydelig indflydelse på markedet.

Størstedelen af de adspurgte (95 %) anser kvaliteten af deres revision som god. (her under har 17 % svaret god, 53 % har svaret meget god og 25 % har svaret excellent)

⁵⁹ Report on the Survey of Audit Committee Members, The Center for Audit Quality, 2008

82 % af de adspurgte siger at den overordnede kvalitet af revisionen af børsnoterede virksomheder, har forbedret sig over de seneste år.

87 % mener at risikoen for at der bliver offentliggjort finansielle informationer med fejl som følge af besvigelser er lille eller ikke eksisterende. 60 % mener at risikoen er mindre i dag, end før SOX.

6.1.4. "The Corporate Governance Effects of Audit Committees"

I en artikel af Turley og Zaman fra 2004, har man undersøgt effekten af revisionskomiteer indenfor 4 områder: Strukturelle forhold, revisionsfunktionen, kvaliteten af den finansielle rapportering samt hvorledes selskabet performer. I relation til revisionsfunktionen, som jo er fokus i denne afhandling har de set på følgende områder⁶⁰:

- Valg og aflønning af revisor
- Uafhængighed af eksterne revisorer
- Indflydelsen på revisionsprocesserne og kommunikationen med revisor
- Overvågning af interne kontroller og revision

De har stillet følgende spørgsmål i forbindelse hermed; Har revisionsudvalget indflydelse på valg af revisor samt størrelsen af revisionshonoraret? Har revisors uafhængighed forbedret sig som et resultat af indførelsen af revisionsudvalg? Har revisionsudvalget indflydelse på revisionsprocesserne og kommunikationen med revisor? samt om revisionsudvalg har nogen indflydelse på overvågningen af de interne kontroller og risikostyringsprocesser i virksomheden? Jeg vil nedenfor kort gennemgå de relevante områder, samt til slut komme med min egen holdning hertil.

Valg og aflønning af revisor

Men hensyn til valg af revisor, fremføres det, at der kan være en risiko for, at revisionsudvalgene vil have en tendens til at vælge de større anerkendte revisionsfirmaer samt at revisionsudvalget kan have en indflydelse på størrelsen af revisionshonoraret til revisor.

⁶⁰ Turley, Stuart og Zaman, Mahub; "The Corporate Governance Effects of Audit Committees", Journal of Management and Governance, 2004. Kluwer Academic Publishers.

Artiklen giver ikke noget klart svar på om revisionsudvalgene har indflydelse på ovenstående, da der er udført undersøgelser gennem tiderne, som viser både det ene og det andet udfald. Det er således svært at give et klart svar på om revisionsudvalgene har særlig indflydelse på valget og aflønningen af revisor, men min egen holdning til det er, at et kompetent revisionsudvalg ikke vil lade sig påvirke af revisionsfirmaets størrelse i forbindelse med valg af revisor, samt at de som udgangspunkt vil være interesseret i at virksomheden har/får gode interne kontroller, således at hvis der skal argumenteres i forbindelse med størrelsen på revisionshonoraret skal argumenteres for at honoraret størrelse skal ned, som følge af gode og effektive interne kontroller i virksomheden – dette skal dog være uden at gå på kompromis med kvaliteten af revisionsarbejdet. Denne holdning står dog helt for min egen regning og der er således ikke lavet undersøgelser som dette kan understøtte dette.

Uafhængighed af eksterne revisorer

Det næste spørgsmål går på, om revisors uafhængighed har forbedret sig som et resultat af indførelsen af revisionsudvalg. En undersøgelse foretaget af Gwilliam og Kilcommins i 1998 viser at tilstedeværelsen af revisionsudvalg har forbedret revisors uafhængighed samt har givet en mere troværdig finansiel rapportering. Men her er det igen uklart at finde frem til et svar på hvorvidt revisionsudvalget har givet større uafhængighed af den eksterne revisor. Man kan sige, at et af formålene med at indføre revisionsudvalg, har været at styrke uafhængigheden hos de eksterne revisorer. Om det også er sket i praksis er det lidt sværere at give et klart svar på.

Indflydelsen på revisionsprocesserne og kommunikationen med revisor

Revisionsudvalgets indflydelse på revisionsprocesserne og kommunikationen med revisor er også et væsentligt og interessant emne. Der findes dog begrænset bevis for om revisionsudvalg har en indflydelse på ovenstående. Det er fremført at kommunikationen mellem revisor og revisionsudvalg fortsat er en en-vejs kommunikation, hvor revisor rapporterer om væsentlige forhold og at der ikke eksisterer en to-vejs kommunikation, således at revisionsudvalget også giver deres mening til kende i relation til revisionsprocesserne (Cohen et al., 2002). Det er dog fremført, at revisionsudvalgene er med til at reducere uoverensstemmelser mellem revisor og ledelsen ved at sætte fokus på diskussion frem for forhandlinger. Der er ingen tvivl om, at et af formålene med indførelsen af revisionsudvalg er at sætte et øget fokus på kommunikationen med revisor. At det ikke i ovenstående undersøgelser har vist sig helt at være tilfældet, kan jo gøre dette område endnu

mere væsentligt at fokusere på i forbindelse med at vi i Danmark indfører revisionsudvalg.

Overvågning af interne kontroller og risikostyringsprocesser

Der findes ikke mange empiriske data på hvilken indflydelse revisionsudvalgene har på overvågning af interne kontroller og risikostyringsprocesserne i virksomheden. En undersøgelse har dog vist, at revisionsudvalgsmedlemmer har vurderet evalueringen af interne kontroller i virksomheden som deres næst vigtigste opgave efter gennemgangen af den finansielle rapportering. (DeZoort, 1997). En af revisionsudvalgets opgaver er at overvåge om virksomhedens interne kontrolsystem, eventuelle interne revision og risikostyringssystemer fungerer effektivt. Om revisionsudvalget har en indflydelse i relation hertil er det svært at konkludere på, men der er ingen tvivl om at overvågningsfunktionen i relation hertil er en af de vigtigste opgaver for udvalget.

Opsummering

Ovenstående undersøgelser omkring effekten af revisionsudvalg hænger godt sammen med de øvrige undersøgelser som jeg har inddraget på området. Det fremgår klart at det empiriske datagrundlag omkring effekten af revisionsudvalg stadig er begrænset. Men det er dog klart at danne sig et billede af på hvilke områder vi i Danmark bør rette vores fokus i vores arbejde med revisionsudvalg.

6.1.5. Inspiration fra de eksisterende undersøgelser om revisionsudvalg

Jeg har nu på et overordnet niveau gennemgået flere eksisterende undersøgelser omkring revisionsudvalg.

I dette afsnit vil jeg fremhæve de forhold, som jeg mener revisor samt virksomhederne i Danmark, bør være opmærksom på i forbindelse med deres arbejde med revisionsudvalg.

Tabel 6.1. Inspiration fra eksisterende undersøgelser om revisionsudvalg

Effektivt revisionsudvalg	Der vil givetvis gå nogle år, før revisionsudvalget kommer til at fungere effektivt. (baseret på antagelserne fra undersøgelserne, der viser, at et stort flertal mener, at revisionsudvalget arbejder mere effektivt i dag end for fem år siden)
Uoverensstemmelser mellem ledelsen og revisor	En af de ting, som et revisionsudvalg kan bruges til, er at afklare uoverensstemmelser mellem ledelsen og revisor. (baseret på antagelserne om, at revisionsudvalget effektivt afklarer uoverensstemmelser mellem ledelsen og revisor)
Arbejdsområder	Tunge arbejdsområder kan blive Regnskabs- og rapporteringsforhold, Kapitalforhold, Skat, IT samt Lovgivningsmæssige forhold.
Finansiell beredskabsplan	Da et af revisionsudvalgets hovedansvarsområder er finansiell rapportering, så kan det være en fordel for selskaberne at etablere en formel beredskabsplan i forhold til at håndtere finansielle fejl, uregelmæssigheder og lovgivningsmæssige udfordringer.
Kommunikation mellem selskab og revisor	Et revisionsudvalg, kan være med til at forbedre kommunikationen mellem selskab og revisor. (ud fra den antagelse, at der er skabt væsentlige forbedringer i kommunikationen med revisor gennem de sidste to-tre år)
Rapportering til bestyrelse	De danske revisionsudvalg bør fokusere på at udarbejde en tilfredsstillende kvalitet i rapporteringen fra revisionsudvalg til bestyrelse. Dette kan blandt andet gøres, ved at revisionsudvalget og bestyrelsen nedsætter præcise retningslinier for hvad revisionsudvalget skal rapportere til bestyrelsen. (dette baseres ud fra undersøgelsernes resultat, som viser at mindre end halvdelen er tilfredse med kvaliteten af rapporteringen fra revisionsudvalget til bestyrelsen)

Antallet af medlemmer, antallet af møder samt ressourceforbruget er det svært at sige noget konkret om. Her er det op til de danske virksomheder at gøre sine egne erfaringer og prøve sig lidt frem. Dette kommer meget an på virksomhedens størrelse og kompleksitet og hvor høj en prioritet revisionsudvalget får i den enkelte virksomhed.

Alle undersøgelserne viser dog, at det typiske antal medlemmer af et revisionsudvalg er på 3-4 medlemmer. Så har virksomheden ikke selv en ide om hvilken størrelse udvalget bør have, så kan 3 medlemmer være et godt udgangspunkt – men det kommer som nævnt tidligere også meget an på virksomhedens størrelse.

“Report on the Survey of Audit Committee Members” viser blandt andet, at der er kommet større tillid til markedet efter indførelsen af SOX. Dette kan vi i Danmark bruge til, at indførelsen af regulering vedrørende revisionsudvalg, samt interne kontroller- og risikostyring, kan være medvirkende til at skabe en større tillid på markedet. Samme undersøgelse viser også, at størstedelen af de adspurgte mener, at den overordnede kvalitet af revisionen af børsnoterede virksomheder, har forbedret sig over de seneste år – hvilket igen kan hænge sammen med den øgede regulering på området. “Report on the Survey of Audit Committee Members” er en undersøgelse foretaget på det amerikanske marked til fordel for investorerne, virksomhederne og revisionsvirksomhederne. Det er min opfattelse, at det kun er i et meget begrænset omfang at den danske revisor eller virksomhed kan søge inspiration i denne undersøgelse.

6.2. Udfordringer for revisor

Nedenfor har jeg valgt at opsummere en del af de udfordringer den ændrede revisorlov samt årsregnskabslov kan få for revisor i forbindelse med implementeringen og arbejdet med de nye regler.

6.2.1. Ændret revisorlov

Det grundlæggende i agentteorien i forbindelse med corporate governance er som nævnt i afsnit 2.1, at principalen (ejerne) ønsker at sikre sig, at agenten (ledelsen) handler i overensstemmelse med deres interesser. Da det er revisors job at kontrollere bestyrelsens arbejde, vil aktionærerne have en interesse i et øget samspil mellem revisor og bestyrelse.

Nedsættes der et revisionsudvalg i selskabet, vil det blive som et led der tilføjes mellem bestyrelsen og revisor. Revisionsudvalget får blandt andet til opgave at varetage kontakten til ekstern revisor og overtager således bestyrelsens rolle i forholdet til ekstern revisor, hvorfor revisionsudvalget får samme roller i Agentteorien, som bestyrelsen havde før revisionsudvalget blev indsat.

For revisor, giver nedsættelsen af revisionsudvalg en mulighed for tættere kommunikation med bestyrelsen i selskabet. En væsentlig del af revisionsudvalgets opgave er jo netop at kommunikere med revisor og stille spørgsmål til revisors arbejde. Det kan tænkes, at der fra revisionsudvalgets side vil komme et større fokus på revisors arbejde samt revisors rapportering til selskabet. Det kan blive en udfordring for revisor at skulle tilfredsstille en mere kompetent og ansvarsbevidst gruppe af bestyrelsesmedlemmer, der har til opgave at løse bestyrelsens arbejdsopgaver i forbindelse med revision.

Et af revisionsudvalgets formål er at sikre ekstern revisors uafhængighed. Dette gøres blandt andet ved direkte kontakt mellem den eksterne revisor og revisionsudvalget, hvilket betyder, at revisor i højere grad adskilles fra direktionen. I Danmark er det generalforsamlingen, der vælger revisor, det er dog oftest den revisor bestyrelsen (eller nu revisionsudvalget) anbefaler, der bliver valgt. Dermed kan det være en udfordring for revisor at overbevise revisionsudvalget om, at komme i betragtning som selskabets revisor og det er ligeledes revisionsudvalget som revisor skal forhandle med omkring størrelsen af revisionshonoraret.

Revisionsplanen er ekstern revisors disposition for revisionen af virksomhedens finansielle rapportering. Ved at gennemgå denne kan revisionsudvalget være behjælpelig med at påpege områder hvor det for den eksterne revisor vil være aktuelt at lægge større fokus. Ved en gennemgang af revisionsplanen vil revisionsudvalget altså opnå stor indsigt i den eksterne revisors arbejde. Denne indsigt kan bruges til at vurdere, om den samme revisor skal anbefales på næste års generalforsamlingen. Det kan også være en fordel for revisionsudvalget at gennemgå revisionsprotokollen og resultaterne af den udførte revision.

Revisionsudvalget skal vurdere hvorvidt revisor skal anvendes til ekstraordinære opgaver, herunder hvorvidt der skal yderligere revision til at sikre mod evt. besvigelser.

Revisionsudvalgets opgave i forhold til den interne revision er at vurdere, hvorvidt der er brug for sådan en funktion i virksomheden. Hvis det vurderes, at en intern revisionsfunktion har en berettigelse i virksomheden, kan revisionsudvalget lave en indstilling til bestyrelsen om dette.

Når den interne revision er etableret, skal udvalget gennemgå den planlagte interne revision og vurdere, om den opfylder virksomhedens krav til den. Herunder vil det

blive vurderet om den interne revision har tilstrækkelige ressourcer til at udføre den planlagte revision. Der vil også blive foretaget en prioritering af lovpligtig kontra operationel revision.

Den interne revisor vil være underlagt tilsyn fra revisionsudvalget, der påser, at de planlagte opgaver bliver udført tilfredsstillende. Revisionsudvalget vil også identificere eventuelle problemer med den interne revisions samarbejde med andre afdelinger, direktionen eller den eksterne revisor.

Den interne revision rapporterer til revisionsudvalget om resultatet af den udførte revision. Hvis den interne revision er stødt på problemer i forbindelse med revisionen, vil det være pålagt revisionsudvalget at få rettet disse problemer ved planlægningen af den interne revision.

En udfordring for den interne revision vil være, at overbevise selskabet om, at der er behov for en sådan funktion i selskab. Derudover vil der komme øget fokus på rapporteringen til revisionsudvalget, så også her vil der komme øget fokus på kommunikationen.

For at sikre uafhængigheden af revisionsfunktionerne bør revisionsudvalget afholde lukkede møder med den eksterne og interne revision, hvor direktionen ikke er repræsenteret. Disse møder kan fx omhandle problemer i samarbejdet med direktionen eller de andre revisorer. Et andet aktuelt emne kunne være, hvorledes man bedst tilrettelægger nogle tilfredsstillende interne kontroller, der kan lette arbejdet for alle de involverede parter.

6.2.2. Ændret årsregnskabslov

Den ændrede årsregnskabslov giver i realiteten flere udfordringer for virksomhederne end den gør for revisor. Ændringerne i årsregnskabsloven stiller jo større krav til virksomhederne og på nogle områder letter den faktisk kravene til revisors arbejde. Nedenfor har jeg oplistet de udfordringer, som jeg mener den ændrede årsregnskabslov kan få for revisor. Revisor skal efter lovforslaget ikke revidere, men alene foretage "konsistens check" af oplysningerne, hvis de medtages i ledelsesberetningen eller i et bilag hertil.

Kodeks for virksomhedsledelse

Revisors rolle i forbindelse med kodeksen for virksomhedsledelse vil alene være at påse om virksomheden har medtaget en sådan redegørelse. Enten i ledelsesberetningen, i bilag til ledelsesberetningen eller ved henvisning til virksomhedens hjemmeside.

Intern kontrol- og risikostyring

Revisors vil skulle sammenholde de oplysninger i redegørelsen om de interne kontrol- og risikostyringssystemer med oplysninger, som revisor er bekendt med ved sin revision af årsregnskabet. Revisor skal ikke foretage en særskilt revision i forbindelse hermed. Revisor skal dog fortsat rapportere om væsentlige forhold, som måtte være opstået i forbindelse med revisionen, herunder eventuelle svagheder i den interne kontrol.

Revisionsstandard RS 315 og RS 330 omhandlende henholdsvis "Forståelse af virksomheden og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation" samt "Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici", er revisionsstandarder, som revisor allerede i dag skal følge i deres revisionsarbejde. Virksomhedens egen risikovurderingsproces er medvirkende til at revisor selv kan danne sig et risikobillede. Herigennem danne sig et overblik over, hvor og hvilke interne kontroller, der kan være interessante at kigge på.

Sammensætningen af virksomhedens ledelsesorganer

Det vurderes ikke at få den store indflydelse for revisor, at der nu skal redegøres for selskabets sammensætning og funktion af ledelsesorganer, dog bør revisor forholde sig til om sammensætningen er forsvarlig i relation til medlemmernes kompetencer og uafhængighed.

Ophævelse af kravet om revision af ledelsesberetningen

Lempelsen i relation til ledelsesberetningen har den betydning i forhold til revisor at de ikke længere skal revidere en corporate governance redegørelse, der er placeret som en del af ledelsesberetningen. Tidligere omfattede den lovpligtige revision alle lovpligtige bestanddele af årsrapporten, jf. ÅRL § 135, hvilket også inkluderede ledelsesberetningen. Ledelsesberetningen skulle revideres med høj grad af sikkerhed, hvilket kunne give revisor en del udfordringer, da det kunne være svært at forholde sig til rimeligheden i selskabernes "følg eller forklar"-rapportering⁶¹.

⁶¹ Johansen, Thomas Riise, Corporate governance og revisor – konsekvenser af aktuelle Corporate governance indsatser, Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1, side 11, 2006

7. Konklusion

I nærværende afhandling har jeg præsenteret begrebet corporate governance og valgt at inddrage agent/principal-teorien som den primære teoretiske tilgang til begrebet. Jeg har i relation til afhandlingens problemformulering skitseret ændringer i henholdsvis revisorloven og årsregnskabsloven, som jeg mener, er relevante i et corporate governance perspektiv og set på hvilken betydning disse ændringer kan få i forhold til revisor, men også for den enkelte virksomhed.

Ændringen i revisorloven medførte, at børsnoterede virksomheder skal etablere et revisionsudvalg. Ændringen i årsregnskabsloven medførte et krav om en redegørelse for virksomhedsledelse i ledelsesberetningen. Herunder kom der et krav om, at virksomhederne skal beskrive hovedelementerne i virksomhedens interne kontrol- og risikostyringssystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen. Desuden blev kravet om revision af ledelsesberetningen ophævet.

Velvidende om at afhandlingen er meget teoretisk funderet, mener jeg at afhandlingen kan være et værktøj for danske virksomheder og revisorer. Først og fremmest giver den en let tilgængelig præsentation af den ændrede lovgivning i et corporate governance perspektiv og derudover inddrager den eksempler fra den internationale litteratur, som kan være en god inspirationskilde for arbejdet med både revisionsudvalg, samt indførelsen af kravet om en redegørelse af virksomhedsledelse i virksomhedernes årsrapporter.

Udfordringer for revisor

Min hovedproblemstilling som den fremgår af min problemformulering er som følger:

"Hvilke udfordringer medfører den ændrede revisorlov samt årsregnskabslov for revisor i et corporate governance perspektiv?"

Jeg er via behandlingen i min afhandling kommet frem til det svar, at den ændrede revisorlov giver langt flere udfordringer for revisor end den ændrede årsregnskabslov gør. Dette er ikke så overraskende, da revisorloven er stilet mere mod revisorerne og årsregnskabsloven mere imod virksomhederne.

Jeg har behandlet lovene hver for sig, inddraget de danske anbefalinger på området, internationale anbefalinger på området, international lovgivning på området samt eksisterende undersøgelser på området.

Jeg er kommet frem til dette svar på min problemformulering. Den ændrede revisorlov samt årsregnskabslov giver følgende udfordringer for revisor i et corporate governance perspektiv;

Udfordring 1 – ved ændret revisorlov; Revisors kommunikation med bestyrelsen i selskabet

Nedsættelsen af et revisionsudvalg vil alt andet lige give et tættere samarbejde mellem selskabet og selskabets revisor, da revisionsudvalgets opgave blandt andet er at holde møder med revisionen. Dette giver revisor en mulighed for tættere kommunikation med bestyrelsen i selskabet. Det kan blive en udfordring for revisor at skulle tilfredsstille en mere kompetent og ansvarsbevidst gruppe af bestyrelsesmedlemmer, der har til opgave at løse bestyrelsens arbejdsopgaver i forbindelse med revision.

Udfordring 2 – ved ændret revisorlov; Indstilling af revisor baseres på revisionsudvalget

Da det nu er revisionsudvalget der har til opgave at lave indstilling til valg af revisor, vil det også være revisionsudvalget det skal foretage forhandlinger om revisionsydelser med de enkelte revisorer. Revisor har derfor en udfordring i forhold til revisionsudvalget med at forklare og forhandle i forbindelse hermed.

Udfordring 3 – ved ændret revisorlov; Være en troværdig partner til bestyrelsen/revisionsudvalget

Der kan være flere grunde til at nedsætte et revisionsudvalg. Det er blandt andet fremført, at velfungerende, uafhængige revisionsudvalg er den bedst mulige måde, hvorpå man kan forebygge regnskabskandaler og pludselige økonomiske nedbrud, samt sikre at regnskabsaflæggelse, uafhængig revision og overholdelsen af love og standarder er forankret i bestyrelsen uafhængigt af den daglige ledelse. Men et revisionsudvalg er i sig selv ingen garanti for mere pålidelige regnskaber, bedre økonomi- og risikostyring eller bedre håndtering af revisionsfunktionen. Et revisionsudvalg kan også blot forstås som et signal til omverdenen, der kan skabe tillid til bestyrelsens evne til at føre tilsyn med selskabet.

Bestyrelsens og revisionsudvalgets holdning til revisor kan have afgørende betydning for effekten af et revisionsudvalg. Her er det en udfordring for revisor at stræbe efter at være en troværdig partner til bestyrelsen og revisionsudvalget.

Udfordring 4 – ved ændret revisorlov; Behov for intern revision i selskabet

En udfordring for den interne revision vil være, at overbevise selskabet om, at der er behov for en sådan funktion i selskabet. Derudover vil der komme øget fokus på rapporteringen til revisionsudvalget, så også her vil der komme øget fokus på kommunikationen.

Jeg har nu oplistet de 4 væsentligste udfordringer, som jeg mener at revisor får ved ændringen af den nye revisorlov. Erfaringer fra eksisterende undersøgelser kan give revisor anledning til at have ekstra fokus på;

- at der givetvis vil gå nogle år, før revisionsudvalget kommer til at fungere effektivt.
- at en af de ting, som et revisionsudvalg kan bruges til, er at afklare uoverensstemmelser mellem ledelsen og revisor samt
- at et revisionsudvalg, kan være med til at forbedre kommunikationen mellem selskab og revisor.

I modsætning til ændringerne i revisorloven er ændringerne i årsregnskabsloven som nævnt en større udfordring for selve virksomheden end for virksomhedens revisor. Jeg er dog kommet frem til følgende udfordringer for revisor, som følge af den ændrede årsregnskabslov.

Udfordring 1 – ved ændret årsregnskabslov; påse om der er medtaget en redegørelse for virksomhedsledelse

Revisor skal påse om virksomheden har medtaget en redegørelse for virksomhedsledelse. Enten i ledelsesberetningen, i bilag til ledelsesberetningen eller ved henvisning til virksomhedens hjemmeside.

Udfordring 2 – ved ændret årsregnskabslov; de interne kontrol- og risikostyringssystemer

Revisors vil skulle sammenholde de oplysninger i redegørelsen om de interne kontrol- og risikostyringssystemer med oplysninger, som revisor er bekendt med ved sin revision af årsregnskabet, hvilket dog ikke er noget nyt krav til revisor i og med at RS 315 og RS 330 allerede eksisterer på dette område.

Derudover har den ændrede årsregnskabslov lempet revisors opgave i relation til revision af ledelsesberetningen. Ophævelsen af kravet om revision af ledelsesberetningen giver altså en udfordring mindre for revisor og ikke en ekstra udfordring.

Inspiration fra udlandet

De danske virksomheder og deres revisorer kan derudover gøre brug af de internationale anbefalinger og lovgivning på området, både i relation til ændringen i revisorloven, men også i relation til ændringerne af årsregnskabsloven.

Revisorlov

Jeg mener klart, at Danmark kan søge inspiration fra udlandet når det gælder arbejdet med revisionsudvalg.

Et af de områder, hvor jeg mener at Danmark kan gøre brug af de internationale arbejder er området om særlige kompetencer. Det er i Danmark virksomhedens samlede bestyrelse, der vurderer hvorvidt udvalgsmedlemmet har den tilstrækkelige kompetence og der findes ingen oplysningskrav om hvilket medlem der besidder disse særlige kompetencer – ej heller om hvilke særlige kompetencer vedkommende besidder. Ifølge SOX skal det fremgå af årsrapporten hvilket medlem af revisionsudvalget der er finansiel ekspert. Dette kan give et billede udad til samt et ansvar i relation til at finde de rette kompetencer til revisionsudvalget.

Et af de andre områder, hvor jeg mener at Danmark kan lade sig inspirere af de internationale arbejder er omkring kommunikationen mellem bestyrelse, revisionsudvalg og revisor. I USA er der faste rammer for hvad revisor skal rapportere til revisionsudvalget. I Danmark har vi i dag revisionsprotokollen som er en envejs kommunikation fra revisor til bestyrelsen. Revisor skal redegøre for arten og omfanget af de udførte revisionsarbejder og konklusionen herpå. Indførelsen af revisionsudvalg kan medføre at der kommer større fokus på tovejskommunikation og der bør indføres klare retningslinier for denne kommunikation.

Årsregnskabslov

Turnbull-vejledningen kan være en god hjælp for de danske virksomheder, hvis de har brug for inspiration til arbejdet med interne kontrol- og risikostyringssystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelsesprocessen.

Vi kan i Danmark bruge Turnbull-vejledningen, når vi vil have et overblik over hele virksomheden hvorimod vi kan bruge SOX til vores fokus på den finansielle rapporteringsdel.

Jeg har i min analyse ikke selv været "ude i marken" og foretage store forkromede undersøgelser omkring hvilke udfordringer de givne lovændringer har givet anledning til. Det er et bevidst valg fra min side, ud fra den betragtning, at lovændringerne er så nye, at virksomhederne og revisorerne endnu ikke har gjort deres erfaringer på området. Som et værktøj til at "komme godt i gang" med at blive præsenteret til disse nye områder, kunne de vælge at læse nærværende afhandling, som et bidrag til at blive inspireret på den let tilgængelig måde. Det er tit sådan med nye tiltag, at det kan være svært at danne sig et overblik.

Min konklusion giver mig anledning til at drøfte andre interessante forhold i relation til revisor, corporate governance, interne kontroller og revisionsudvalg. Dette leder mig naturligt videre til min perspektivering, hvor jeg har valgt at fremhæve tre områder, som også kunne have været interessante at gå mere i dybden med, men som i denne omgang blot vil blive behandlet på et overordnet niveau.

8. Perspektivering

Jeg har nu gennemgået de danske ændringer i hhv. revisorloven og årsregnskabsloven samt set på allerede eksisterende anbefalinger på området i form af Fondsbørsens komité for god selskabsledelses "Anbefalinger for god selskabsledelse" og analyseret på sammenhængen over til eksisterende kodekser og lovgivning i et internationalt perspektiv. Andre interessante synspunkter kan være at se på, hvilke roller henholdsvis den interne og den eksterne revision har i forhold til corporate governance, hvilken effekt corporate governance og interne kontroller har på fx risikoen for besvigelser i et selskab samt hvorvidt det er godt eller skidt at indføre revisionsudvalg i Danmark.

8.1. *Corporate governance og intern kontra ekstern revision*

Revisors rolle afspejler det stigende fokus på corporate governance, intern kontrol og risikostyring. Revisors rolle i forhold til corporate governance er tæt relateret til den troværdighed, som revisionen giver. Revision som en værdi skabende aktivitet gennem en "forretningsrisiko" tilgang binder revisionsprocessen til virksomhedens risikostyring med fokus på det interne kontrolsystems funktion⁶².

Men hvilken rolle spiller revisor egentlig i relation til det øgede fokus på corporate governance? Og er der forskel på den rolle som hhv. den interne revisor og den eksterne revision spiller i forbindelse hermed? Svaret er ja. Dette hænger blandt andet sammen med den forskel der er på hvilke interesser der er til hhv. intern og ekstern revision. Den interne revisor er agent for den daglige ledelse, bestyrelse og revisionsudvalget, hvorimod den eksterne revisor er agent for aktionærene og også for andre interessegrupper.

De interne revisorer tjener aktivt som risikoovervågere for ledelse og bestyrelse eller revisionsudvalg, hvorimod den eksterne revisors principielle rolle fokuserer på finansielle opgørelser⁶³

⁶² Kilde Holm, Claus og Peter Birkholm Laursen, Ændrer risiko- og kontroludviklingen inden for Corporate governance den eksterne revisors rolle?, 2006, Revision & Regnskabsvæsen, nr. 3, side 41

⁶³ Holm, Claus og Peter Birkholm Laursen, Ændrer risiko- og kontroludviklingen inden for Corporate governance den eksterne revisors rolle?, 2006, Revision & Regnskabsvæsen, nr. 3, side 42

Intern revision spiller en aktiv rolle i forbindelse med risikostyring, da den interne revisor er leverandør af vigtig information til virksomhedens interessegrupper, herunder den eksterne revision.

Den interne revision spiller efter min mening en væsentlig større rolle i relation til corporate governance, intern kontrol og risikostyring end ekstern revision gør. Debatten om corporate governance har altså styrket den interne revisions position og rolle på bekostning af den eksterne revisions rolle⁶⁴.

Jeg mener, at corporate governance som begreb går udover, hvad en ekstern revision kan imødekomme. Ekstern revision vurderer som udgangspunkt ikke de forretningsmæssige strategier, men fokuserer på den finansielle risiko ud fra de allerede foretagne disponeringer. Intern revisions rolle vil i dette tilfælde være, at kontrollere at ledelsen foretager dispositioner, der er i tråd med bestyrelsens og ejerkredsens valgte strategier. På denne måde kan en intern revision ikke undværes, hvis virksomheden skal agere effektivt i et corporate governance paradigme.

Set i lyset af det stigende fokus på effektiviteten af virksomhedernes interne kontroller og risikostyring som corporate governance debatten har medført samt det faktum, at de interne revisorer som følge af deres placering internt i virksomheden besidder den nødvendige viden om virksomhedens interne kontroller og risikostyring vurderes det centralt, at de interne revisorer gør anvendelse af mulighederne for at bibringe såvel interne som eksterne interessenter med assurance om netop effektiviteten af virksomhedernes interne kontroller og risikostyring.

8.2. Effekt af corporate governance og interne kontroller

Som beskrevet i artiklen "Corporate governance og revisor - konsekvenser af aktuelle corporate governance indsatser" publiceret i Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1, 2006 af Thomas Riise Johansen, har forskninger baseret på amerikanske data undersøgt baggrunden for en række tilfælde af besvigelser, der førte til væsentlig fejlinformation i regnskabet og som ikke blev opdaget af revisor. Disse finder, at den administrerende direktør er involveret i mere end 70 % af alle tilfælde og

⁶⁴ Kilde Holm, Claus og Peter Birkholm Laursen, "Ændrer risiko- og kontroludviklingen inden for Corporate governance den eksterne revisors rolle?", 2006, Revision & Regnskabsvæsen, nr. 3, side 43

dermed er den persongruppe der oftest er involveret. Selskaber med besvigelser adskiller sig fra andre selskaber ved at have svage interne kontrolsystemer, svagere repræsentation af uafhængige og erfarne bestyrelsesmedlemmer samt mere koncentreret ejerskab. Disse områder er blandt andet områder der ville være styrket ved god corporate governance.

Det kan dog ikke forventes, at interne kontrolsystemer vil bidrage til forebyggelse af besvigelser begået på øvre selskabsniveauer, idet topledelsen som oftest kan tilsidesætte sådanne kontroller. Interne kontroller vil som udgangspunkt primært bidrage til at forebygge besvigelser på lavere selskabsniveauer. Set i lyset af denne problemstilling om at interne kontroller som oftest forventes at fange svigt på lavere selskabsniveauer synes den ændrede revisorlov om nedsættelse af revisionsudvalg ganske relevant.⁶⁵

8.3. Er det godt eller skidt med revisionsudvalg i Danmark?

Et af hovedargumenterne imod anvendelsen af revisionsudvalg i Danmark har traditionelt været forskellen i ledelsesstruktur i forhold til udlandet. De amerikanske og engelske anbefalinger kan ikke overføres til Danmark da ledelsesstrukturen er for forskellig. Det argumenteres, at grunden til, at de amerikanske og engelske rapporter anbefaler revisionsudvalg er, at de har en en-strengt ledelsesstruktur. Med en en-strengt ledelse er det i langt højere grad nødvendigt med et uafhængigt organ til at tage sig af revisionen. I forlængelse heraf konkluderes det, at den danske struktur allerede har et uafhængigt organ i form af bestyrelsen. Modstanderne af danske revisionsudvalg har ret i, at sådanne organer formentlig vil være mere anvendelige i udlandet. Imidlertid er dette ikke det samme som at sige, at de ikke vil have en værdi i Danmark. Selvom danske bestyrelser er uafhængige, foregår majoriteten af al kommunikation mellem ekstern revisor og virksomhederne gennem direktionen i stedet for bestyrelsen. Ved hjælp af et revisionsudvalg kan det jo netop sikres, at mere af kommunikationen mellem den eksterne revision og bestyrelsen foregår uden direktionen som mellemlid. Denne direkte kommunikation er som nævnt kun én af fordelene ved et revisionsudvalg, og derfor mener jeg, at de også har sin berettigelse i Danmark.

⁶⁵ Thomas Riise Johansen, "Corporate governance og revisor - konsekvenser af aktuelle corporate governance indsatser" Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1, 2006, s. 17

Et andet argument mod revisionsudvalg kunne være, at den direkte kommunikation mellem bestyrelsen og den eksterne revision jo allerede er sikret gennem revisionsprotokollen. Det er rigtigt, at revisionsprotokollen er et værktøj til direkte kommunikation, men samtidig må det også anføres, at revisionsprotokollen kun er envejs kommunikation, mens revisionsudvalget tilbyder tovejs kommunikation. Selvom gevinsterne ved anvendelsen af revisionsudvalg i Danmark måske er mindre, end de er i England og USA, er de dog stadig så betydelige, at jeg mener, at det kan give store fordele for danske virksomheder i forbindelse med implementeringen af revisionsudvalg. Det skal nævnes, at revisionsudvalg i Danmark formentlig ikke vil have helt de samme kompetencer som de engelske og amerikanske. De danske udvalg vil være såkaldte "forberedelsesudvalg", hvor udvalget danner sig en mening og fremlægger denne for resten af bestyrelsen. Revisionsudvalget vil i modsætning til i USA ikke have en reel beslutningskompetence, men det kan dog diskuteres, hvorvidt resten af bestyrelsen i vidt omfang vil gå imod udvalgets anbefalinger.

Et sidste argument, der er fremført omkring brugen af bestyrelsesudvalg er, at det kan føre til en opdeling af bestyrelsens medlemmer i et A- og et B-hold. Således at de bestyrelsesmedlemmer der indgår i et udvalg, vil opnå en større viden om virksomhedens forhold, hvorimod de øvrige medlemmer risikerer at halte lidt bagefter⁶⁶.

Det var afslutningsvis lidt emner, som afrunder denne afhandling. Disse emner kunne hver især have båret en afhandling i sig selv. Jeg har blot valgt at fremhæve dem her, som interessante indgangsvinkler indenfor det behandlede emne.

⁶⁶ Christensen, Jan Schans; Revisionsudvalg i danske aktieselskaber; R&R Online; RR.2008.09.0048

9. Litteraturliste

9.1. Litteratur

Titel	A statement of basic auditing concepts
Forfatter	American Accounting Association. Committee on Basic Auditing Concepts.
Årstal	1973

Titel	Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure
Forfatter	Jensen, Michael C. og Meckling, William H
Årstal	1976

Titel	Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate governance
Forfatter	Committee on the Financial Aspects of Corporate governance & Cadbury, A.
Årstal	1992
Adresse	www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf

Titel	COSO report, Internal Control - Integrated Framework
Forfatter	Committee of Sponsoring Organisation of the Treadway Commission
Årstal	1992

Titel	Revision - Koncept og Teori
Forfatter	Christensen, Mogens, Langsted, Lars Bo, Loft, Anne og Fücksel, Kim,
Forlag	Thomson
Årstal	2000

Titel	Rapport om god selskabsledelse i Danmark
Forfatter	Nørbyudvalget
Årstal	2001

Titel	International udvikling – En deskriptiv analyse af udvalgte Corporate governance-initiativer
Forfatter	Erhvervs- og Selskabsstyrelsen
Årstal	2001

Titel	Enterprise Risk Management Framework
Forfatter	Committee of Sponsoring Organisation of the Treadway Commission
Årstal	2004

Titel	Principles of Corporate governance
Forfatter	OECD
Årstal	2004
Adresse	www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf
Titel	Corporate governance: Does Any Size Fit?
Forfatter	Lehman, Cheryl R., Tinker Tony, Merino Barbara Dubis, Neimark, Marilyn Kleinberg
Forlag	Emerald Group Publishing
Årstal	2005

Titel	Den skinbarlige sandhed
Forfatter	Andersen, Ib
Årstal	2005, Forlaget Samfundslitteratur

Titel	Risikostyring i et corporate governance perspektiv
Forfatter	Jørgen Valther Hansen, Lars Hansen, Thomas Riise Johansen, Henrik Holmark, Peter Schrøder, Christian Schvenn Johansen
Årstal	2006

Titel	Anbefalinger for god selskabsledelse af 15. august 2005, afsnit VI opdateret den 6. februar 2008
Forfatter	Fondsbørsens komité for god selskabsledelse
Årstal	2008

Titel	Regler for udstedere af aktier
Forfatter	OMX Nordic Exchange Copenhagen A/S
Årstal	2008

9.2. Artikler

Titel	Revision i agentteoretisk belysning
Forfatter	Elm-Larsen, Rolf
Dato	Revision: Funktion og Vision. s. 211-238, 1994

Titel	Revisors rolle i Corporate governance samt rapportering om Corporate governance
Forfatter	Johansen, Thomas Riise
Dato	Thomson, 2001

Titel	Corporate governance in Multinational Companies
Forfatter	Hinterhuber, Hans
Dato	University of Innsbruck, Working Paper 2002

Titel	Corporate governance og revisor – konsekvenser af aktuelle Corporate governance indsatser
Forfatter	Johansen, Thomas Riise
Dato	Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1, 2006

Titel	Ændrer risiko- og kontroludviklingen inden for Corporate governance den eksterne revisors rolle?
Forfatter	Holm, Claus og Peter Birkholm Laursen
Dato	Revision & Regnskabsvæsen, nr. 3, 2006

Titel	Ny Lov vedrørende revisionsudvalg
Forfatter	Meyer, Finn L.
Dato	INSPI nr. 7/8, 2008

Titel	Revisionsudvalg – kom godt i gang
Forfatter	Holtug, Lars og Jørgensen Friis, Rasmus
Dato	April 2008, INFO, Foreningen af Interne Revisorer nr. 38.

Titel	Leder
Forfatter	Gimsing, Kurt
Dato	R&R Online; RR.2008.09.0004

Titel	En ny revisorlov med internationalt snit
Forfatter	Bendtsen, Bendt
Dato	R&R Online – RR.2008.09.0008

Titel	Den nye revisorlov – hvad er det væsentlige fokus
Forfatter	Englev, Niels Erik
Dato	R&R Online; RR.2008.09.0010

Titel	Revisionsudvalg i danske aktieselskaber
Forfatter	Christensen, Jan Schans
Dato	R&R Online; RR.2008.09.0048

9.3. Hjemmesider

Hjemmeside	IIA´s hjemmeside
Link	http://www.theiia.org/guidance/standards-and-practices/professional-practices-framework/definition-of-internal-auditing/
Opslået	Definition af intern revision
Årstal	2008

Hjemmeside	Erhvervs- og selskabsstyrelsen
Link	http://www.eogs.dk/sw21512.asp?nodeId=15262
Opslået	Revisorloven er vedtaget
Årstal	2008

Hjemmeside	SARBANES-OXLEY COMPLIANCE TOOLKIT
Link	http://www.soxtoolkit.com/sox-aud.htm
Opslået	Sarbanes-Oxley Audit Guide
Årstal	2008

Hjemmeside	Wikipedia.org
Link	http://en.wikipedia.org/wiki/Cadbury_Report
Opslået	Beskrivelse af Cadbury rapporten
Årstal	2008

Hjemmeside	Wikipedia.org
Link	http://en.wikipedia.org/wiki/Greenbury_Report
Opslået	Beskrivelse af Greenbury rapporten
Årstal	2008

Hjemmeside	Wikipedia.org
Link	http://en.wikipedia.org/wiki/Hampel_Report
Opslået	Beskrivelse af Hempel rapporten
Årstal	2008

Hjemmeside	Wikipedia.org
Link	http://en.wikipedia.org/wiki/Combined_Code
Opslået	Beskrivelse af the Combined Code
Årstal	2008

Hjemmeside	Wikipedia.org
Link	http://en.wikipedia.org/wiki/Higgs_Report
Opslået	Beskrivelse af Higgs rapporten
Årstal	2008

Hjemmeside	Wikipedia.org
Link	http://en.wikipedia.org/wiki/Smith_Report
Opslået	Beskrivelse af Smith rapporten
Årstal	2008

Hjemmeside	Financial Reporting Council
Link	http://www.ecgi.org/codes/documents/combined_code_final.pdf
Opslået	The Combined Code on Corporate governance
Årstal	2003

Hjemmeside	Financial Reporting Council
Link	http://www.ecgi.org/codes/documents/frc_combined_code_june2006.pdf
Opslået	The Combined Code on Corporate governance
Årstal	2006

9.4. Undersøgelser

Undersøgele	The Corporate Governance Effects of Audit Committees
Foretaget af	Turley, Stuart og Zaman, Mahbub
Årstal	2004. Kluwer Academic Publishers.

Undersøgele	KPMG's Audit Committee Institute: Global Audit Committee Survey 2008
Foretaget af	Audit Committee Institute Sponsored by KPMG
Årstal	2008 - http://www.kpmg.dk/view.asp?ID=5287

Undersøgele	Audit Committee Perspectives Ernst & Young 2006 Audit Committee survey and industry insights
Foretaget af	Ernst & Young
Årstal	2007

Undersøgele	Report on the Survey of Audit Committee Members
Foretaget af	The Center for Audit Quality
Årstal	2008

9.5. Revisionsstandarder

Revisionsstandard	Revisionsstandard 200
Navn	Målet med og generelle principper for revision af regnskaber
Udgiver / dato	FSRs revisionstekniske udvalg, 2006

Revisionsstandard	Revisionsstandard 315
Navn	Forståelse af virksomheden og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation
Udgiver / dato	FSRs revisionstekniske udvalg, 2005

Revisionsstandard	Revisionsstandard 330
Navn	Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici
Udgiver / dato	FSRs revisionstekniske udvalg, 2007

9.6. Love

Lov	LOV nr 516 af 17/06/2008
Titel	Lov om ændring af årsregnskabsloven
Årstal	2008

Lov	LOV nr 468 af 17/06/2008
Titel	Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder
Årstal	2008

9.7. Afhandlinger

Titel	Intern revisions rolle i et Corporate governance perspektiv i finansielle virksomheder
Forfatter	Kristensen, Per
Årstal	2004

Titel	Corporate governance - En analyse af udviklingen indenfor Corporate governance, herunder af hvordan danske børsnoterede virksomheder forholder sig hertil, samt udviklingens påvirkning på den eksterne revisions arbejde
Forfatter	Olsen, Niels Henrik
Årstal	2005

Titel	Corporate governance i relation til risikostyring
Forfatter	Hansen, Bent
Årstal	2005

10. Bilag

Bilag 1 - Corporate governance rapporter fra Storbritannien

Rapport	Beskrivelse
Cadburyrapporten (1992) "Code of best practice" ⁶⁷	Første rapport om Corporate governance. Rapporten indeholdt en række anbefalinger og lagde op til et sæt ikke-bindende regler for det, der kaldtes "best practice" inden for Corporate governance.
Greenbury report (1995) "UK report on Corporate governance" ⁶⁸	Fokus på ledelsesvederlæggelse for at undgå interessekonflikter.
Hempel report (1998) "Committee on Corporate governance" ⁶⁹	Første udgave af "the combined code". Integration af Cadbury og Greenbury rapporternes anbefalinger. Konklusion: der var ikke behov for større ændringer ved det britiske Corporate governance system. Det anbefales, at virksomhederne skulle indarbejde, hvordan de udøver Corporate governance i deres årsrapporter
Turnbull 1999 (revurderet i 2005) "Internal Control: Guidance for Directors on the Combined Code"	Fokus på intern kontrol og risikostyring af interne og eksterne trusler. Måltrettet en anvendelse på bestyrelsesniveau. Integreret del af "Combined Code". Fastlægger ledelsens ansvar for intern kontrol – herunder etableringen af politikker og sikring af, at de efterleves i organisationen.
The Combined Code 2000 "Principles of Good Governance and Code of Best Practice" ⁷⁰	Første endelige udgave af "Combined Code". Indeholder Corporate governance principper og code of best practice indenfor god Corporate governance.
Higgs review (2003) "Review of the role and effectiveness of non-executive directors" ⁷¹	Fokus på eksterne bestyrelsesmedlemmers rolle og funktion (supplerende vejledning til Combined Code) Tre grundlæggende opgaver for de eksterne bestyrelsesmedlemmer ⁷² : <ul style="list-style-type: none"> • Skabende ledelse af virksomheden indenfor rammerne for fornuftige og effektive kontroller, der gør at risici bliver vurderet og styret • Sætte virksomhedens strategiske mål, sikre at de finansielle og menneskelige ressourcer er til stede for målopfyldelsen og gennemgå samt vurdere ledelsens præsentationer. • Sætte virksomhedens værdier og standarder og sikre forståelse for og overholdelse af dets forpligtelser i forhold til aktionærer og andre interessenter.
Smith (2003) "UK report on Corporate governance" ⁷³	Fokus på funktionen af revisionskomiteer (supplerende vejledning til Combined Code)
The Combined Code on Corporate governance Financial Reporting Council 2003 ⁷⁴	Erstatter "the Combined Code" udgivet af "Hempel Committee on Corporate governance" i 1998 og i 2000. Den har indarbejdet arbejdet fra henholdsvis Higgs reviewet og Smith rapporten.
The Combined Code on Corporate governance Financial Reporting Council 2006 ⁷⁵	Opdatering af "the Combined Code" for 2003.

⁶⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Cadbury_Report

⁶⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Greenbury_Report

⁶⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Hempel_Report

⁷⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Combined_Code

⁷¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Higgs_Report

⁷² Jørgen Valther Hansen, Lars Hansen, Thomas Riise Johansen, Henrik Holmark, Peter Schrøder, Christian Schvonn Johansen, Risikostyring i et Corporate governance perspektiv, 2006, Ernst & Young, s. 54

⁷³ http://en.wikipedia.org/wiki/Smith_Report

⁷⁴ http://www.ecgi.org/codes/documents/combined_code_final.pdf

⁷⁵ http://www.ecgi.org/codes/documents/frc_combined_code_june2006.pdf

Bilag 2 - Elementerne i Turnbull-vejledningen

Fastlæggelse af processen
<ul style="list-style-type: none">• Bestyrelsen fastsætter i hvilket omfang og hvor ofte den skal modtage rapportering om intern kontrol til brug for dens løbende og årlige gennemgang
Rapporterne fra den daglige ledelse til bestyrelsen
<ul style="list-style-type: none">• Skal indeholde en balanceret vurdering af de væsentligste risici samt hvordan det interne kontrolsystem styrer disse risici• Skal indeholde en diskussion af væsentlige svagheder eller svigt i kontrolsystemet, virkningen heraf samt hvordan de vil blive udbedret
Bestyrelsens vurdering af rapporter om intern kontrol og risikostyring
<ul style="list-style-type: none">• Bestyrelsen skal vurdere de identificerede risici og hvordan de styres• Effektiviteten af det interne kontrolsystem vurderes• Konsekvensen og tiltag til udbedring af væsentlige svagheder og svigt skal vurderes• Det vurderes, hvorvidt rapporteringen giver et yderligere behov for overvågning af det interne kontrolsystem
Særligt omkring den årlige gennemgang
<ul style="list-style-type: none">• Bestyrelsen vurderer, om de løbende gennemgange af rapporter om intern kontrol og risikostyring har været tilfredsstillende, herunder om omfanget og hyppigheden har været tilstrækkelig• Det vurderes, om omfanget og karakteren af risici er ændret i løbet af året• Bestyrelsen diskuterer kvaliteten og omfanget af den daglige ledelses overvågning af risici og det interne kontrolsystem. Såfremt det er relevant, vurderes bidraget fra de interne eller eksterne revisorer også• Der foretages en samlet vurdering af de væsentlige svagheder og svigt i intern kontrol som har været identificeret i løbet af året• Bestyrelsen skal derudover tage stilling til kvaliteten af den eksterne rapportering

Kilde: Jørgen Valther Hansen, Lars Hansen, Thomas Riise Johansen, Henrik Holmark, Peter Schrøder, Christian Schvonn Johansen, Risikostyring i et corporate governance perspektiv, 2006, Ernst & Young s. 57.